



Empowered lives.
Resilient nations.








POVERENIK ZA
ZAŠTITU
RAVNOPRAVNOSTI



ODNOS PREDSTAVNIKA ORGANA JAVNE VLASTI PREMA DISKRIMINACIJI U SRBIJI





O projektu i istraživanju	4
Uvod	5
Metodologija istraživanja	9
Glavni nalazi istraživanja	14
Nalazi istraživanja.....	19
1. Spontano shvatanje i percepcija zastupljenosti diskriminacije.....	19
2. Zakon o zabrani diskriminacije	25
3. Prepoznavanje diskriminacionog ponašanja	28
4. Stavovi prema govoru mržnje i njegovo prepoznavanje	36
5. Stavovi prema postojanju diskriminacije i predrasuda među predstavnicima organa javne vlasti	45
6. Stavovi prema odgovornosti i ulozi institucija u borbi protiv diskriminacije	54
Zaključci.....	63





Stavovi i mišljenja izneti u ovom istraživanju ne moraju se obavezno poklapati sa stavovima i mišljenjima UNDP-a i Poverenika za zaštitu ravnopravnosti.

Sve reči upotrebljene u ovom izveštaju u muškom gramatičkom rodu obuhvataju i muška i ženska lica na koja se odnose.







O projektu i istraživanju



Projekat „Podrška Povereniku za zaštitu ravnopravnosti za efikasnu primenu antidiskriminacionog zakonodavstva u Srbiji” sprovodi Program za razvoj Ujedinjenih nacija (UNDP), a svrha projekta jeste jačanje kapaciteta institucije Poverenika za zaštitu ravnopravnosti Republike Srbije radi što efikasnijeg ostvarivanja zakonskih ovlašćenja u suzbijanju diskriminacije. Aktivnosti projekta usmerene su ka sticanju uvida u stepen informisanosti građana i predstavnika organa javne vlasti o pojavi diskriminacije, ispitivanju njihovih stavova i praćenju nivoa socijalne i etničke distance prema pojedinim manjinskim grupama. Pored toga, aktivnosti treba da doprinesu većoj vidljivosti institucije Poverenika, podizanju nivoa svesti građana o problemu diskriminacije i podsticanju svih društvenih aktera da delotvornije suzbijaju diskriminaciju i ostvaruju ravnopravnost u društvenim odnosima.

U okviru ovog projekta sprovedeno je istraživanje među predstavnicima sve tri grane vlasti (zakonodavne, izvršne i sudske) na sva tri nivoa (republičkom, pokrajinskom i lokalnom) o njihovim stavovima prema diskriminaciji u Srbiji. Rezultati istraživanja prikazani su u ovom izveštaju.



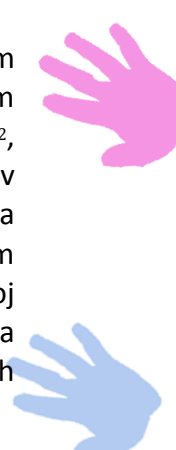


Uvod

Republika Srbija je proteklih godina usvojila antidiskriminacioni pravni okvir koji je u velikoj meri usklađen s međunarodnim univerzalnim i evropskim standardima u ovoj oblasti.

Značajan napredak predstavlja donošenje Ustava iz 2006. godine,¹ koji sadrži širok katalog ljudskih prava, proglašava jednakost i zabranjuje diskriminaciju. Član 21. Ustava propisuje da su pred Ustavom i zakonom svi jednaki, da svako ima pravo na jednaku zakonsku zaštitu, bez diskriminacije. Prema Ustavu, zabranjena je svaka diskriminacija, bilo neposredna bilo posredna, i to po svakom osnovu, a naročito po osnovu rase, pola, nacionalne pripadnosti, društvenog porekla, rođenja, veroispovesti, političkog ili drugog uverenja, imovnog stanja, kulture, jezika, starosti i psihičkog ili fizičkog invaliditeta. Pored toga, Ustav utvrđuje da se diskriminacijom ne smatraju posebne mere koje Republika Srbija može uvesti radi postizanja pune ravnopravnosti lica ili grupe lica koji su suštinski u nejednakom položaju sa ostalim građanima.

Republika Srbija ratifikovala je sve značajnije međunarodne konvencije o ljudskim pravima kojima se zabranjuje diskriminacija u odnosu na određena prava ili prema određenim kategorijama lica. To su: Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966.)², Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966.)³, Konvencija protiv mučenja i drugih svirepih, nehumanih ili ponižavajućih postupaka ili kazni (1984.)⁴, Konvencija o pravima deteta (1989.)⁵, Međunarodna konvencija o pravima osoba sa invaliditetom (2006.)⁶ i Međunarodna konvencija o zaštiti svih lica od prisilnog nestanka (2006.)⁷. Na ovoj listi nalaze se i dve specijalizovane konvencije u oblasti diskriminacije – Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije (1965.)⁸ i Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena (1979.)⁹.



Srbija je ratifikovala i brojne regionalne međunarodne ugovore, usvojene pod okriljem Saveta Evrope, poput Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina¹⁰ i Konvencije o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici.¹¹ Ipak, po svom značaju, ističe se Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda,¹² koja u članu 14. i članu 1. Dvanaestog protokola uz ovu konvenciju zabranjuje diskriminaciju po bilo kom

¹ „Sl. glasnik Republike Srbije”, br. 98/2006.

² „Sl. list SFRJ”, бр. 7/1971.

³ „Sl. list SFRJ”, бр. 7/1971.

⁴ „Sl. list SFRJ – međunarodni ugovori”, br.9/1991.

⁵ „Sl. list SFRJ – međunarodni ugovori”, br. 15/90.

⁶ „Sl. glasnik Republike Srbije – međunarodni ugovori”, br. 42/2009.

⁷ „Sl. glasnik Republike Srbije – međunarodni ugovori”, br. 1/2011.


⁸ „Sl. list SFRJ – međunarodni ugovori”, br. 6/67.

⁹ „Sl. list SFRJ – međunarodni ugovori”, br. 11/81.



¹⁰ „Sl. list SRJ – međunarodni ugovori”, br. 9/02.

¹¹ „Sl. glasnik Republike Srbije – međunarodni ugovori”, br. 12/13.

¹² „Sl. list SCG – međunarodni ugovori”, br. 9/2003, 5/2005, 7/2005 – ispravka i „Sl. glasniku RS – međunarodni ugovori”, br. 12/2010.





ličnom svojstvu. Srpsko antidiskriminaciono zakonodavstvo zasnovano je na standardima utvrđenim u praksi Evropskog suda za ljudska prava kojima se bliže tumači član 14. Evropske konvencije, ali se u velikoj meri oslanja i na odredbe dve EU direktive iz 2000: Direktive o jednakom tretmanu bez obzira na rasno ili etničko poreklo¹³ i Okvirne direktive za ravnopravan tretman u zapošljavanju i profesiji.¹⁴



Načelo jednakosti i zabrana diskriminacije koji su proklamovani Ustavom Republike Srbije i relevantnim međunarodnim normama, dalje su razrađeni u nekoliko antidiskriminacionih zakona. U aprilu 2006. usvojen je prvi antidiskriminacioni zakon – Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom,¹⁵ koji je dopunjen Zakonom o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom.¹⁶ Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom predviđa široku definiciju osoba sa invaliditetom, baziranu na savremenom socijalnom modelu invalidnosti. Zakon zabranjuje diskriminaciju u raznim oblastima života i u članu 2. navodi principe na kojima je zasnovan. U pitanju su poštovanje ljudskih prava i dostojanstva osoba sa invaliditetom i njihovo uključivanje u sve sfere društvenog života na ravnopravnim osnovama, kao i u procese donošenja svih odluka kojima se određuju njihova prava i obaveze. Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji bavi se, između ostalog, podsticajem zapošljavanja radi stvaranja uslova za ravnopravno učešće osoba sa invaliditetom na tržištu rada, procenom radnih sposobnosti, profesionalnom rehabilitacijom, obavezom zapošljavanja osoba sa invaliditetom, uslovima za osnivanje i rad preduzeća za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom, kao i drugim posebnim oblicima zapošljavanja i radnog angažovanja.

Sveobuhvatan antidiskriminacioni zakon, Zakon o zabrani diskriminacije,¹⁷ donet je u martu 2009. godine. Tim zakonom diskriminacijom se označava svako neopravdano pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje (isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva), u odnosu na lica ili grupe, kao i na članove njihovih porodica, ili njima bliska lica, na otvoren ili prikriven način, a koji se zasniva na rasi, boji kože, precima, državljanstvu, nacionalnoj pripadnosti ili etničkom poreklu, jeziku, verskim ili političkim ubeđenjima, polu, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji, imovnom stanju, rođenju, genetskim osobenostima, zdravstvenom stanju, invaliditetu, bračnom i porodičnom statusu, osuđivanosti, starosnom dobu, izgledu, članstvu u političkim, sindikalnim i drugim organizacijama i drugim stvarnim, odnosno pretpostavljenim ličnim svojstvima (član 2. stav 1. tačka 1). Zakon zabranjuje neposrednu i posrednu diskriminaciju, povredu načela jednakih prava i obaveza, zabranu pozivanja na odgovornost, udruživanje radi vršenja diskriminacije, govor mržnje, uznemiravanje i ponižavajuće postupanje, a poznaje i teške oblike diskriminacije. Zakon, takođe, priznaje posebne mere koje su „ uvedene radi postizanja pune ravnopravnosti, zaštite i napretka lica, odnosno grupe lica koja se nalaze u neravnopravnom položaju” (član 14). Zakon reguliše i posebne slučajeve diskriminacije, poput diskriminacije u toku postupka pred organima javne uprave, u oblasti rada ili pružanja javnih usluga i korišćenja objekata i površina.



Značajno je da zakon predviđa uspostavljanje institucije Poverenika za zaštitu ravnopravnosti kao nezavisnog, samostalnog i specijalizovanog državnog organa koji ima

¹³ Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin, *Official Journal L 180*, 19 July 2000.

¹⁴ Council Directive 2000/78/EC of 27 November 2000 establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation, *Official Journal L 303*, 02 December 2000.

¹⁵ „Sl. glasnik Republike Srbije”, br. 33/2006.

¹⁶ „Sl. glasnik Republike Srbije”, br. 36/2009.

¹⁷ „Sl. glasnik Republike Srbije”, br. 22/2009.

širok mandat u oblasti unapređenja jednakosti i zabrane diskriminacije u svim oblastima društvenog života. Poverenik ima niz ovlašćenja, ali iz pozicije osobe koja je pretrpela diskriminaciju najrelevantnije ovlašćenje predstavlja primanje i razmatranje pritužbe o diskriminaciji; davanje mišljenja i preporuka u konkretnim slučajevima; informisanje o pravima i mogućnostima pokretanja sudskog postupka ili drugih zaštitnih mera; kao i podnošenje tužbe za zaštitu od diskriminacije.¹⁸ Ukratko, Poverenik ima dve glavne uloge: da spreči diskriminaciju i da zaštiti lica od diskriminacije.

Još jedan zakon iz seta antidiskriminacionog zakonodavstva jeste Zakon o ravnopravnosti polova,¹⁹ kojim se zabranjuje rodna diskriminacija. Zakon uređuje uspostavljanje jednakih mogućnosti u oblasti zapošljavanja, socijalne i zdravstvene zaštite, porodičnih odnosa, obrazovanja, kulture i sporta, kao i u političkom i javnom životu. Ipak, glavna oblast regulisanja ovog zakona jesu radni odnosi, gde se predviđa da poslodavci moraju voditi evidenciju o polnoj strukturi zaposlenih. Osim toga, poslodavci koji zapošljavaju više od 50 radnika moraju usvojiti plan za sprečavanje neravnomerne zastupljenosti polova među zaposlenima. Pomenuti zakon, takođe, predviđa da trudnoća ne može biti razlog za otpuštanje s posla, ili prepreka za stručno usavršavanje ili napredovanje na poslu. Priznaju se i posebne mere za sprečavanje i otklanjanje diskriminacije po osnovu pola, kao i pravna zaštita onih koji su izloženi diskriminaciji. Štaviše, zakon predviđa posebne programe i mere za žrtve porodičnog nasilja, kao što su obezbeđenje skloništa, pružanje socijalne, pravne i druge pomoći i davanje naknade za žrtve nasilja.²⁰

Konačno, Zakon o zaštiti sloboda i prava nacionalnih manjina²¹ reguliše način ostvarivanja prava pripadnika nacionalnih manjina. Pripadnicima nacionalnih manjina zakon omogućava da ostvare svoja Ustavom garantovana prava u demokratskom političkom miljeu, individualno ili u zajednici s drugim članovima svoje etničke grupe. U pitanju su: pravo na nacionalnu pripadnost, pravo na saradnju sa sunarodnicima u zemlji i inostranstvu, pravo na upotrebu maternjeg jezika, pravo na upotrebu nacionalnih simbola i svih drugih prava i rešenja koja štite specifičnost nacionalnih manjina u oblastima od posebnog interesa za njih (upotreba jezika nacionalnih manjina u radu javnih organa i organizacija, obrazovanje i javno informisanje na jezicima nacionalnih manjina, očuvanje i zaštita kulturnog nasleđa itd.). Ovaj zakon predviđa i usvajanje posebnih mera kojima se postiže jednakost, naročito romske zajednice. Zabrana diskriminacije sadržana je u mnogim zakonima kojima se uređuju pojedine oblasti društvenih odnosa, poput Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja,²² Zakona o mladima,²³ Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju,²⁴ Zakona o crkvama i verskim zajednicama,²⁵ Zakona o radu,²⁶ Zakona o sportu²⁷ itd. Takođe, krivičnopravna zaštita

¹⁸ Poverenik, takođe, podnosi redovan izveštaj i posebne godišnje izveštaje Narodnoj skupštini o situaciji u oblasti ravnopravnosti; upozorava javnost o najčešćim, tipičnim i teškim slučajevima diskriminacije; prati sprovođenje zakona i drugih propisa; inicira donošenje ili izmenu zakona i drugih propisa u oblasti diskriminacije; daje mišljenje o pojedinim odredbama tih zakona i propisa; uspostavlja i održava saradnju s organima nadležnim za ravnopravnost i zaštitu ljudskih prava na teritoriji Autonomne Pokrajine i lokalne samouprave; i preporučuje mere jednakosti državnim organima i institucijama.

¹⁹ „Sl. glasnik Republike Srbije”, br. 104/2009.

²⁰ Porodični zakon, usvojen 2005. godine, uvodi nekoliko važnih zaštitnih mera u slučaju porodičnog nasilja. „Sl. glasnik Republike Srbije”, br. 18/2005.

²¹ „Sl. glasnik SRJ”, br. 11/2002, „Sl. glasnik SCG”, br. 1/2003, „Sl. glasnik Republike Srbije”, br. 172/2009.

²² „Sl. glasnik Republike Srbije”, br. 72/09, 52/2011.


²³ „Sl. glasnik Republike Srbije”, br. 50/011.

²⁴ „Sl. glasnik Republike Srbije”, br. 18/010.

²⁵ „Sl. glasnik Republike Srbije”, br. 36/006.

²⁶ „Sl. glasnik Republike Srbije”, br. 24/2005, 61/05, 54/2009.

²⁷ „Sl. glasnik Republike Srbije”, br. 24/2011.



od diskriminacije uređena je *Krivičnim zakonikom Republike Srbije*,²⁸ koji sadrži više krivičnih dela u vezi sa zabranom diskriminacije, poput povrede slobode izražavanja nacionalne ili etničke pripadnosti, ispovedanja vere i vršenja verskih obreda, promocije i pozivanje na mržnju, nasilja prema licu ili grupi lica na osnovu nekog njihovog ličnog svojstva i dr. Međutim, iako postojeće zakonodavstvo daje dobru osnovu i uspostavlja dobre mehanizme za zaštitu od diskriminacije, ne treba izgubiti iz vida da se ponašanje, stavovi, stereotipi i predrasude prema određenim marginalizovanim grupama polako menjaju, te je i ostvarenje suštinske jednakosti svih građana u Republici Srbiji još u početnoj fazi.



²⁸ „Sl. glasnik RS”, br. 85/05, 88/05 – ispr., 107/05 – ispr., 72/09 и 111/09.



Metodologija istraživanja

1. Cilj istraživanja

Cilj istraživanja jeste identifikacija percepcije i stavova prema diskriminaciji i situacija diskriminacije u sve tri grane vlasti (izvršna, zakonodavna i sudska) i na sva tri nivoa vlasti (republički, pokrajinski i nivo lokalnih samouprava).


2. Metodologija istraživanja

Ciljna populacija

Istraživanjem su obuhvaćeni predstavnici tri grane vlasti: zakonodavne, izvršne i sudske iz 10 institucija: Narodne skupštine Republike Srbije, Skupštine AP Vojvodine, skupština gradova, skupština opština, Vlade Republike Srbije, Pokrajinske vlade, gradskih veća, opštinskih veća, sudova i tužilaštva.

Dizajn uzorka

Planirani uzorak je kvotni i obuhvatio je 1.324 ispitanika. Uzorak je planiran tako da u okviru svake institucije reprezentuje osnovni skup date institucije prema sledećim varijablama:

- Narodna skupština Republike Srbije i Skupština AP Vojvodine: kvote su određene proporcionalno strukturi odbornika prema političkoj stranci, polu i teritorijalnom okrugu.
 - Gradske skupštine: u uzorak su uključene gradske skupštine iz sva 23 grada iz Srbije. Kvote po gradu određene su proporcionalno ukupnom broju odbornika i polnoj strukturi.
 - Opštinske skupštine: u uzorak je uključeno 48 opština, po dve opštine iz svakog okruga (bez Beograda), a u okviru okruga izabrane su opštine s najvećim brojem odbornika u datom okrugu. Broj ispitanika po opštini određen je proporcionalno broju odbornika u odabranim opštinama. Pri tome se vodilo računa da u uzorku bude najmanje trećina žena.
- 

- Vlada Republike Srbije: uzorkom je predviđeno da bude obuhvaćeno minimum 10 različitih resornih ministarstava s najmanje tri ispitanika po ministarstvu. Pri tome se vodilo računa da u uzorku bude najmanje trećina žena.
- Pokrajinska vlada: uzorkom je predviđeno da bude obuhvaćeno minimum pet sekretarijata s najmanje tri ispitanika po sekretarijatu. Pri tome se vodilo računa da u uzorku bude najmanje trećina žena.
- Gradska veća:²⁹ u uzorak su uključene gradske skupštine iz sva 23 grada iz Srbije. Iz svakog grada u uzorak su ušla tri predstavnika i pri tome se vodilo računa da najmanje trećina budu žene.
- Opštinska veća: u uzorak su uključene opštine s najvećim brojem odbornika u ukupno 20 okruga. U svakoj opštini ispitano je minimum tri ispitanika i pri tome se vodilo računa da najmanje trećina budu žene.
- Sudovi: uzorkom su obuhvaćeni sudovi opšte nadležnosti, a kvote po sudu bile su proporcionalne broju sudija. Ispitanici su mogli biti sudije, sudijski saradnici i sudijski pomoćnici.
- Tužilaštva: uzorkom su obuhvaćeni svi tipovi tužilaštva, a kvote po tužilaštvu bile su proporcionalne broju tužilaca. Ispitanici su mogli biti tužioci, zamenici tužilaca, saradnici i pomoćnici tužilaca.

²⁹ U mestima u kojima postoje gradske skupštine i gradska veća istraživanjem nisu obuhvaćeni predstavnici opštinskih skupština i opštinskih veća.

Planirani uzorak u okviru svakog tipa institucije naveden je u Tabeli 1.

Tabela 1. Planirani uzorak istraživanja

GRUPA	Podgrupa	Minimalan broj ispitanika	Klasifikacija I	Klasifikacija II	Klasifikacija III
ZAKONODAVNA VLAST	Republička skupština	50 poslanika	Najmanje osam poslaničkih grupa	Proporcionalna zastupljenost polova	Ravnomerna geografska zastupljenost
	Pokrajinska skupština (Vojvodina)	25 poslanika	Najmanje tri poslaničke grupe	Proporcionalna zastupljenost polova	Ravnomerna geografska zastupljenost po opštinama
	Gradske skupštine	240 odbornika	Najmanje 23 grada	Najmanje pet članova odbora po gradu	Najmanje trećina ispitanika manje zastupljenog pola
	Opštinske skupštine	480 odbornika	Dva po opštini za najmanje 24 administrativne oblasti	Najmanje pet članova odbora po opštini	Najmanje trećina ispitanika manje zastupljenog pola
IZVRŠNA VLAST	Vlada Republike Srbije, ministarstva	40 ispitanika	Najmanje 10 ministarstava	Najmanje tri ispitanika po ministarstvu	Najmanje trećina ispitanika manje zastupljenog pola
	Pokrajinska vlada – sekretarijati	25 ispitanika	Najmanje pet sekretarijata	Najmanje tri ispitanika po sekretarijatu	Najmanje trećina ispitanika manje zastupljenog pola
	Gradovi	69 ispitanika	Najmanje 23 grada	Najmanje tri ispitanika po gradu	Najmanje trećina ispitanika manje zastupljenog pola
	Opštine	65 ispitanika	Dva po opštini za najmanje 20 administrativnih oblasti	Najmanje tri ispitanika po opštini	Najmanje trećina ispitanika manje zastupljenog pola
SUDSKA VLAST	Sudovi	280	Vrhovni kasacioni sud, Apelacioni sud, Viši sud, Osnovni sud	Sudije ili sudijski pomoćnici (savetnici)	Jednaka zastupljenost svih službi
	Tužilaštvo	50	Republičko, Apelaciono, Više i Osnovno javno tužilaštvo	Tužioci ili pomoćnici	Jednaka zastupljenost svih službi
UKUPNO		1.324 ispitanika			

Realizacija uzorka

Ukupno su ispitana 1.352 predstavnika organa javne vlasti. Odnos planiranih i ostvarenih kvota dat je u Tabeli 2.

Tabela 2. Planirani i ostvareni uzorak istraživanja

	Planirani uzorak			Realizovani uzorak		
	Muškarci	Žene	Ukupno	Muškarci	Žene	Ukupno
Narodna skupština Republike Srbije	33	17	50	32	20	52
Skupština Autonomne Pokrajine Vojvodine	21	4	25	21	4	25
Skupštine gradova	160	80	240	165	79	244
Skupštine opština	320	160	480	335	150	485
Ministarstva			40	17	22	39
Pokrajinski sekretarijat			25	16	14	30
Gradske uprave	46	23	69	50	20	70
Opštinske uprave	43	22	65	47	21	68
Sudovi			280	90	196	286
Tužilaštva			50	25	28	53
Ukupno			1.324	798	554	1.352

Metoda prikupljanja podataka

Podaci su prikupljeni metodom intervjua licem u lice. Intervjue su vodili obučeni anketari koristeći strukturirani upitnik.

Lokacija i vreme

Istraživanje je realizovano od 3. 10. 2013. do 30. 10. 2013. u organima javne vlasti u Srbiji.

NAPOMENA

U ovom izveštaju postoje poređenja stavova prema diskriminaciji predstavnika organa javne vlasti sa stavovima građana. Za ova poređenja korišćeni su podaci koji nisu proistekli direktno iz ovog istraživanja, već su deo Ipsosovog istraživanja javnog mnjenja koje se sprovodi svakog meseca u okviru Ipsos Omnibusa. Istraživanje javnog mnjenja sprovedeno je na reprezentativnom uzorku punoletnih građana Srbije. Ukupno je ispitan 1.041 građanin. Korišćena je skraćena verzija upitnika za predstavnike organa javne vlasti. Istraživanje je sprovedeno anketom licem u lice, a podaci su prikupljeni od 17. do 23. oktobra 2013. godine.

3. Instrumenti

U istraživanju je korišćen upitnik sastavljen u saradnji sa UNDP-om i Poverenikom za zaštitu ravnopravnosti. Upitnik se sastojao od sledećih sekcija:

1. Upoznatost i stavovi prema diskriminaciji,
2. Govor mržnje,
3. Ocena izraženosti i važnost problema diskriminacije,
4. Lična iskustva,
5. Odgovornost i uloga institucija,
6. Mehanizmi za borbu protiv diskriminacije,
7. Ispitivanje tolerancije i predrasuda,
8. Demografija.

NAPOMENA

U anketi su putem liste tvrdnji predstavnici organa javne vlasti i građani bili suočeni s primerima različitih oblika diskriminacije, kao i drugih nedozvoljenih postupanja poput zlostavljanja na radu (mobing). Na osnovu broja tačnih odgovora koji su se ticali prepoznavanja situacija diskriminacije i razlikovanja situacija diskriminacije od drugih primera nedozvoljenog tretmana izveden je indeks prepoznavanja diskriminacionog ponašanja.³⁰

Ova lista tvrdnji bila je postavljena i u anketi s predstavnicima organa javne vlasti i u anketi s građanima kako bi se ustanovilo da li se stavovi prema diskriminaciji razlikuju između predstavnika organa javne vlasti i građana.

Slična lista tvrdnji napravljena je i kako bi se utvrdilo u kojoj meri predstavnici organa javne vlasti prepoznaju situacije govora mržnje.³¹

³⁰ Indeks prepoznavanja diskriminacionog ponašanja je dobijen tako što je skor (broj tačnih odgovora na zadatim tvrdnjama) svakog ispitanika podeljen s maksimalnim mogućim brojem tačnih odgovora (tačnije sa 17, pošto je bilo zadato 17 tvrdnji).

³¹ Indeks prepoznavanja govora mržnje je dobijen tako što je skor (broj tačnih odgovora) svakog ispitanika podeljen s maksimalnim mogućim brojem tačnih odgovora (tačnije sa 10, pošto je bilo zadato 10 tvrdnji).



Glavni nalazi istraživanja



1. Spontano shvatanje i percepcija zastupljenosti diskriminacije

Predstavnici organa javne vlasti nepodeljeno doživljavaju diskriminaciju kao negativnu pojavu. Prve asocijacije, kao i lično razumevanje pojma diskriminacije, najčešće sadrže osnovna svojstva diskriminacionog ponašanja: ugrožavanje ili uskraćivanje prava, nepoštovanje različitosti, stavljanje osoba i grupa u neravnopravan položaj, omalovažavanje, pa i ponižavanje osoba i grupa.

Većina predstavnika organa javne vlasti (74%) slaže se da diskriminacija postoji u Srbiji, svaki peti (21%) smatra da je veoma zastupljena, a svaki drugi (48%) da je uglavnom zastupljena.

Upadljivo je da je čak 29% predstavnika organa javne vlasti ocenilo da je lično bilo izloženo diskriminaciji. To lično iskustvo znatno je uticalo na ocenu opšte prisutnosti diskriminacije: 87% onih koji smatraju da su bili izloženi diskriminaciji ocenjuje da diskriminacija postoji u Srbiji, a to isto veruje 69% onih koji su ocenili da nisu lično bili izloženi diskriminaciji.


U vezi s tim koje su grupe najviše izložene diskriminaciji, među predstavnicima organa javne vlasti najveća saglasnost (preko 60%) postoji u slučaju siromašnih, Roma, osoba s invaliditetom i pripadnika seksualnih manjina, dok relativno mali procenat smatra da su diskriminirani pripadnici drugih nacionalnih (ispod 10%) i verskih manjina (32%).

Većina predstavnika organa javne vlasti (61%) slaže se da u oblasti zapošljavanja ima najviše diskriminacije.


2. Zakon o zabrani diskriminacije

Uprkos jasno izraženom negativnom stavu prema diskriminaciji i uverenju da ona postoji u Srbiji, predstavnici izvršne i zakonodavne vlasti samo su delimično upoznati sa zakonskim antidiskriminacionim okvirom. Predstavnicima sudske vlasti nisu postavljana pitanja koja se tiču zakonskog okvira.


Čak 22% predstavnika izvršne i zakonodavne vlasti nije znalo da je diskriminacija u Srbiji zabranjena zakonom. Istovremeno, samo je 64% predstavnika izvršne i zakonodavne vlasti koji su izjavili da je diskriminacija u Srbiji zabranjena znalo da navede konkretan zakon, to



jest da je diskriminacija zabranjena Zakonom o zabrani diskriminacije (što čini ukupno 50% predstavnika izvršne i zakonodavne vlasti). Od njih je svega polovini poznat i sadržaj samog zakona.



Poznavanje drugih antidiskriminacionih zakona prilično je slabo među predstavnicima zakonodavne i izvršne vlasti (čak 49% predstavnika zakonodavne i izvršne vlasti koji znaju da je diskriminacija zakonom zabranjena ne zna da navede nijedan drugi antidiskriminacioni zakon).





Zakon o zabrani diskriminacije je dobar ili odličan po mišljenju 54% predstavnika sudske vlasti i predstavnika zakonodavne i izvršne vlasti koji su sa sadržinom Zakona upoznati, ali čak 45% smatra da su poštovanje i primena tog zakona loši ili čak veoma loši.

3. Prepoznavanje diskriminacionog ponašanja

Iako osnovno razumevanje diskriminacije postoji, lično shvatanje diskriminacije predstavnika organa javne vlasti nema uvek isto značenje kao ono koje je zakonom definisano:

1) Prepoznavanje direktne (neposredne) diskriminacije nije uvek dosledno. Prepoznavanje direktne (neposredne) diskriminacije u vezi je s konkretnom grupom i situacijom. Diskriminacija se prepoznaje na nivou jasnih slučajeva direktnog diskriminacionog ponašanja, i to onih grupa oko kojih već postoji saglasnost da su diskriminisane: kada je u pitanju direktna diskriminacija prema trudnicama, Romima, obolelim od HIV-a/side, i to posebno u oblasti zapošljavanja, predstavnici organa javne vlasti lako prepoznaju diskriminaciju (više od 88%). Međutim, u nekim slučajevima, na primer govora mržnje prema LGBT populaciji ili diskriminacije prema strancima, procenat predstavnika organa javne vlasti koji prepoznaju diskriminaciju jeste niži (70% predstavnika organa javne vlasti prepoznaje diskriminaciju u tvrdnji „Apeluje u javnosti i medijima da homoseksualci treba da se leče jer su bolesni“, 54% u tvrdnji „To što su hoteli u Srbiji skuplji za strance, a jeftiniji za srpske državljane“).



2) Znatan deo predstavnika organa javne vlasti ne pravi razliku između diskriminacije i samih predrasuda (koje najčešće uslovljavaju diskriminaciju) – skoro trećina predstavnika organa javne vlasti (32%) ne prepoznaje važne elemente koji razgraničavaju diskriminaciju od predrasuda, a to je da je za diskriminaciju neophodno da postoji diskriminaciono postupanje, koje se ogleda u preduzimanju neke radnje (uključujući i verbalni iskaz) ili u nekom propuštanju.

3) Predstavnici organa javne vlasti ne prave jasnu razliku između različitih oblika nedozvoljenog postupanja – mobinga ili zlostavljanja na radu i diskriminacije – četiri od pet predstavnika ne uočava da je neophodno postojanje ličnog svojstva kao osnove nejednakog tretmana da bi se neki akt kvalifikovao kao diskriminacioni.

4) Posrednu diskriminaciju ne prepoznaje više od trećine ili tačnije 41% predstavnika organa javne vlasti.

Nisu nađene razlike u prepoznavanju diskriminacionog ponašanja između predstavnika tri grane vlasti (zakonodavne, izvršne i sudske), kao ni u odnosu na učesće u vlasti (da li predstavnici pripadaju vlasti ili opoziciji). Međutim, uočene su regionalne razlike: diskriminaciono ponašanje u većoj meri prepoznaju predstavnici iz Vojvodine, zapadne Srbije i Beograda, a u manjoj meri predstavnici iz južne i istočne Srbije. Takođe, kada posmatramo razlike na nivou organa javne vlasti, uočeno je da predstavnici Pokrajinske vlade češće prepoznaju diskriminaciono ponašanje od predstavnika drugih organa javne vlasti.

Zanimljivo je da se u prepoznavanju diskriminacije predstavnici organa javne vlasti ne razlikuju mnogo od građana.

4. Stavovi prema govoru mržnje i njegovo prepoznavanje

Kao i u slučaju diskriminacije, predstavnici organa javne vlasti doživljavaju govor mržnje kao negativnu pojavu, a prve asocijacije, kao i lično razumevanje, najčešće se odnose na vređanje, tj. javno uvredljivo obraćanje, kao i na omalovažavanje, ponižavanje druge grupe. Međutim, u skladu s nalazima u vezi s prepoznavanjem diskriminacije generalno, deo predstavnika organa javne vlasti:

- 1) nedovoljno je informisan (trećina predstavnika zakonodavne i izvršne vlasti ne zna ili misli da govor mržnje nije zakonom zabranjen),**
- 2) kao i u slučaju diskriminacije generalno, govor mržnje prepoznaje u vezi s konkretnom temom (najmanja osetljivost postoji kada su u pitanju tražioci azila i LGBT populacija),**
- 3) ambivalentan je (preko trećine, tačnije 37%, smatra da previše strogo kažnjavanje govora mržnje ugrožava slobodu govora).**

5. Stavovi prema postojanju diskriminacije i predrasuda među predstavnicima organa javne vlasti

Prema viđenju samih predstavnika organa javne vlasti, među njihovim kolegama postoje predrasude prema određenim grupama, posebno prema osobama homoseksualne orijentacije i pripadnicima malih verskih zajednica, kao i prema osobama obolelim od HIV-a, Romima i deci sa smetnjama u razvoju.

Određeni broj predstavnika organa javne vlasti smatra da u organima javne vlasti postoji i diskriminacija, tj. nejednak tretman određenih grupa: u zavisnosti od organa, između trećine i šestine predstavnika smatra da se u datom organu javne vlasti ne tretira svaki građanin na isti način (30% u slučaju sudova, a najmanji procenat, 16%, u slučaju Pokrajinske skupštine i pokrajinskih sekretarijata).

Velika većina predstavnika organa javne vlasti (88%) smatra da se diskriminaciona ponašanja javnih službenika ne smeju tolerisati. Ipak, preko polovine predstavnika organa javne vlasti smatra da su u institucijama u kojima rade njihove kolege iznosile diskriminacione stavove (63%) ili sprovodile diskriminaciono ponašanje (50%). Takvo ponašanje uglavnom nailazi na osudu (50%), ali je trećina predstavnika organa javne vlasti u čijim je institucijama bilo diskriminacije ili iznošenja diskriminacionih stavova navela da se u njihovim institucijama to toleriše. Dobijeni podaci upućuju na zaključak da se u sredinama u kojima se tolerišu, diskriminacioni stavovi i ponašanja češće i javljaju. Svega 64% predstavnika organa javne vlasti koji su prisustvovali diskriminacionom ponašanju i 57% njih koji su prisustvovali iznošenju diskriminacionih stavova bilo je spremno da se tome otvoreno suprotstavi, a manje od 5% je ove stavove ili radnje prijavilo nadležnoj osobi ili instituciji.

6. Stavovi prema odgovornosti i ulozi institucija u borbi protiv diskriminacije

Predstavnici organa javne vlasti smatraju da se država ne bavi dovoljno problemom diskriminacije (73% iskazuje takav stav).

Prema mišljenju predstavnika organa javne vlasti, odgovornost za borbu protiv diskriminacije leži i na državi i na građanima (53% smatra da je više odgovorna država, 39% da su više odgovorni građani). Ipak, u velikom procentu (48%) izražen je stav da su diskriminisane grupe same odgovorne za svoj položaj, čime se relativizuje odgovornost države i društva.

Republičke institucije sve tri grane vlasti (zakonodavne, izvršne i sudske) opažaju se kao odgovorne za borbu protiv diskriminacije, ali ne i kao institucije koje doprinose toj borbi u velikoj meri. Suprotno, porodica, škola i mediji opažaju se kao odgovorni činioci, ali i kao činioci koji doprinose borbi protiv diskriminacije. S druge strane, Poverenik za zaštitu

ravnopravnosti i Zaštitnik građana opažaju se kao institucije koje nisu odgovorne, ali koje doprinose borbi protiv diskriminacije.

Takođe, rad Poverenika za zaštitu ravnopravnosti predstavnici organa javne vlasti ocenjuju pozitivno (48% daje pozitivne ocene, dok svega 11% daje negativne ocene).

Stav prema posebnim merama za smanjenje diskriminacije deklarativno je pozitivan (85% predstavnika navodi da bi podržalo takve mere). Međutim, 50% predstavnika organa javne vlasti smatra da je „tolerancija različitosti otišla u drugu krajnost i da sada pripadnici manjina (etničkih, seksualnih...) imaju više prava nego većinska populacija”. Ovakav stav govori da deklarativno slaganje s posebnim merama ne predstavlja koherentan sistem stavova, već da koegzistira s negativnim stavom prema ostvarivanju prava pripadnika manjina.

Nalazi istraživanja

1. Spontano shvatanje i percepcija zastupljenosti diskriminacije

Spontano shvatanje diskriminacije

Predstavnici organa javne vlasti nepodeljeno doživljavaju diskriminaciju kao negativnu pojavu.

Prve asocijacije na pojam diskriminacije, najčešće sadrže osnovna svojstva diskriminacionog ponašanja: ugrožavanje ili uskraćivanje prava, nepoštovanje različitosti, stavljanje osoba i grupa u neravnopravan položaj, omalovažavanje i ponižavanje osoba i grupa.

Grafikon 1.1.

Spontano shvatanje diskriminacije

% predstavnika organa javne vlasti



Pitanje: Šta je po vama diskriminacija?

U skladu sa shvatanjem diskriminacije kao negativne pojave, 96% predstavnika organa javne vlasti izražava saglasnost s tvrdnjom da „Diskriminacija povređuje druge”. Potpunu saglasnost s ovim iskazom izrazilo je čak 84% predstavnika organa javne vlasti.

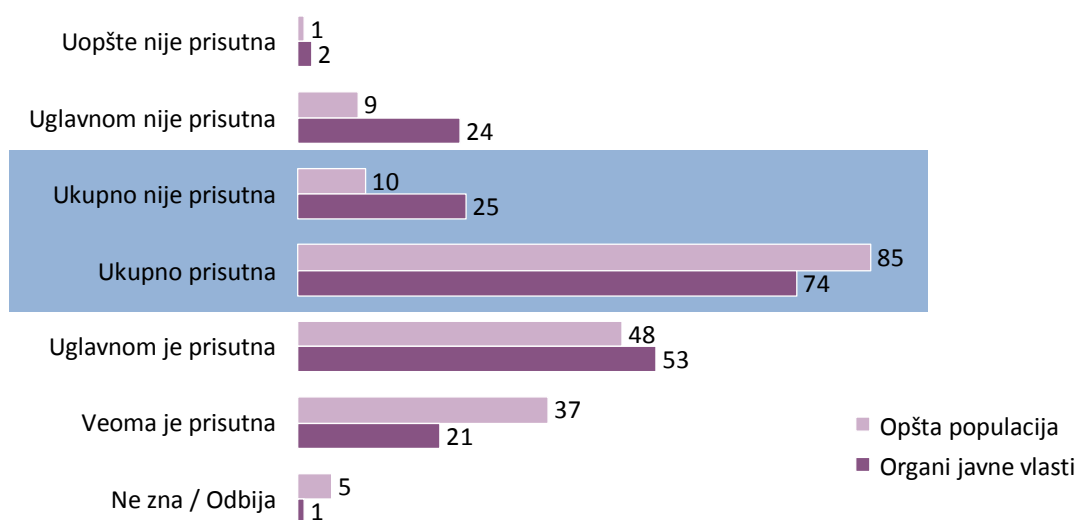
Da li u Srbiji postoji diskriminacija?

Većina predstavnika organa javne vlasti ocenila je da diskriminacija postoji u Srbiji, i to kao prilično zastupljena pojava, pre nego sporadična.

Većina predstavnika organa javne vlasti (74%) smatra da u našoj zemlji postoji nejednak tretman na osnovu nekog ličnog svojstva. Svaki peti predstavnik (21%) smatra da je diskriminacija veoma zastupljena, a svaki drugi (48%) da je uglavnom zastupljena (Grafikon 1.2). Na isti način postojanje diskriminacije ocenjuje i 85% građana Srbije.

Grafikon 1.2.
Prisustvo diskriminacije

% predstavnika organa javne vlasti i građana)



Pitanja: Po Vašem mišljenju, u kojoj meri je diskriminacija prisutna u Srbiji?

Iako preovladava stav da je stanje u Srbiji loše, predstavnici organa javne vlasti iskazali su podeljena mišljenja o tome da li je diskriminacija izraženija u Srbiji nego u državama Zapadne Evrope. Dok 45% njih smatra da je diskriminacija u Srbiji izraženija nego u tim zemljama, gotovo isti procenat (46%) veruje da to nije tako.

Predstavnici sudova i ministarstava pozitivnije ocenjuju stanje u zemlji od ostalih grupa, češće iznoseći neslaganje s tvrdnjom da je „diskriminacija izraženija u Srbiji nego u Zapadnoj Evropi”. S druge strane, predstavnici pokrajinskih sekretarijata češće su od ostalih iznosili suprotan stav. Tako se s pomenutom tvrdnjom ne slaže 70% predstavnika ministarstava i 57% predstavnika sudske vlasti, dok 73% predstavnika pokrajinskih sekretarijata veruje da je diskriminacija u Srbiji izraženija.

Ko je diskriminisan?

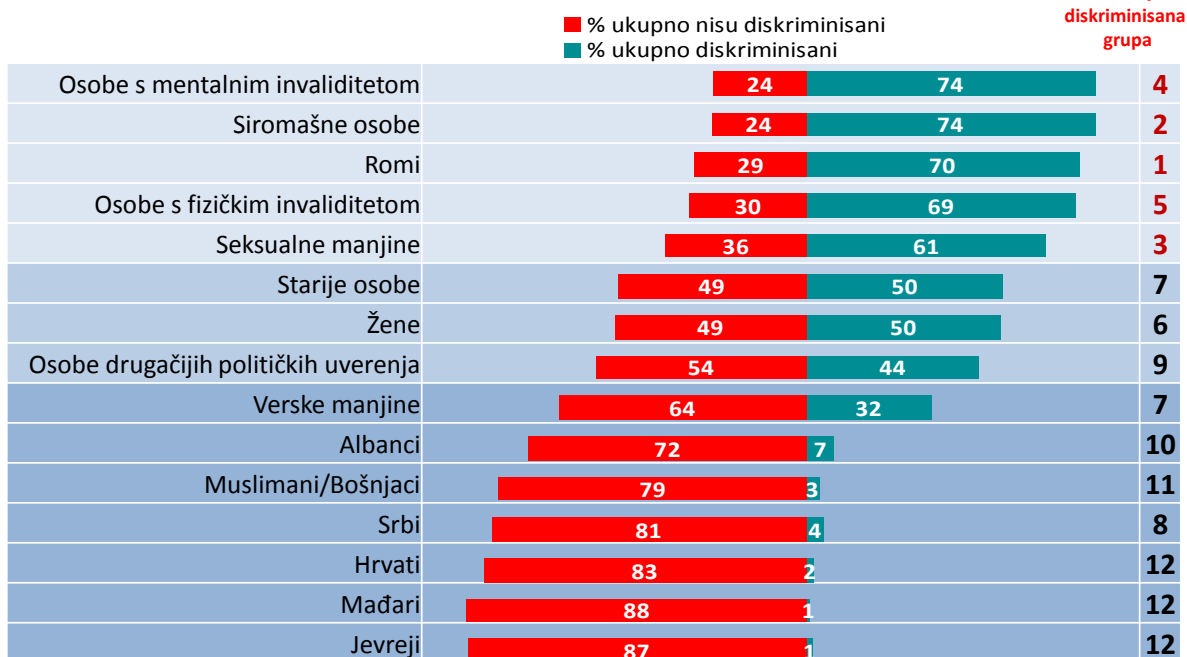
U vezi s tim koje su grupe najviše izložene diskriminaciji, među predstavnicima organa javne vlasti najveća saglasnost postoji u slučaju siromašnih, Roma, osoba s invaliditetom i pripadnika seksualnih manjina, dok relativno mali procenat smatra da su diskriminisani i pripadnici drugih nacionalnih i verskih manjina.

Kada su upitani da sami navedu grupe koje smatraju diskriminisanim u Srbiji, predstavnici javne vlasti su najčešće spontano pominjali Rome (51%), potom žene (35%), siromašne (31%), seksualne manjine (27%) i osobe s invaliditetom (26%). Zadatak ispitanika je zatim bio da na skali od 1 do 4 ocene u kojoj meri su određene grupe diskriminisane. I prilikom ove ocene, predstavnici organa javne vlasti su iste grupe izdvojili kao diskriminisane. (Grafikon 1.3). Tako najveći procenat predstavnika smatra da su u Srbiji diskriminisani siromašni građani (74%³²) i Romi (70%), kao i osobe koje imaju mentalni (74%) ili fizički invaliditet (69%). I kada je reč o pripadnicima seksualnih manjina, 61% predstavnika organa javne vlasti opaža diskriminaciju.

Kada se govori o najviše diskriminisanom grupi u Srbiji, većina predstavnika organa javne vlasti navela je neku od pomenutih pet grupa: Rome, siromašne, seksualne manjine, osobe s mentalnim ili fizičkim invaliditetom. I u vezi s ovim pitanjem najveći procenat predstavnika organa javne vlasti (21%) od svih 15 grupa izdvojio je Rome kao najugroženiju grupu.

Grafikon 1.3.

% predstavnika organa javne vlasti

Diskriminisane grupe

Pitanje: Molim vas da mi za svaku od sledećih grupa kažete u kojoj meri su, prema vašem mišljenju one diskriminisane, stavljene u neravnopravan položaj u odnosu na druge grupe u našoj zemlji?

³² 74% daje ocene 4 i 5 – uglavnom ili potpuno diskriminisani

Razlikuju se ocene u kojoj meri su diskriminirane starije osobe, žene i osobe čije se političko uverenje razlikuje od uverenja njihove okoline. Dok polovina predstavnika javne vlasti smatra da su žene i starije osobe nejednako tretirane, odnosno diskriminirane (50%), druga polovina veruje da to u Srbiji nije tako (49%). Osetljivije na diskriminaciju žena jesu same žene, budući da 60% predstavnica organa javne vlasti smatra da ova diskriminacija postoji. Osetljiviji za diskriminaciju ove grupe jesu predstavnici Narodne skupštine, od kojih čak 71% veruje da žene nisu jednako tretirane u društvu. Da su

Okvir 1.1. Kada se pogledaju osnovi za diskriminaciju po pritužbama koje se podnose Povereniku za zaštitu ravnopravnosti, može se приметiti da one u velikoj meri odgovaraju percepciji predstavnika organa javne vlasti o tome koje su grupe diskriminirane, iako ima izvesnih razmimoilaženja. U 2011. godini najviše pritužbi odnosilo se na diskriminaciju na osnovu nacionalne pripadnosti, od čega je čak trećina pritužbi podneta zbog pripadnosti romskoj populaciji (20,6%); pola (10,3%); bračnog i porodičnog statusa (6%); imovnog stanja (5,7%); starosnog doba (4,5%); invaliditeta (3,2%); seksualne orijentacije (2,8%). U 2012. godini, 76 pritužbi odnosilo se na diskriminaciju na osnovu invaliditeta, 68 na osnovu nacionalne pripadnosti ili etničkog porekla, 42 na osnovu pola, 32 na verska i politička ubeđenja, 31 pritužba pristigla je na osnovu starosnog doba, 26 na osnovu članstva u političkim, sindikalnim ili drugim organizacijama, 22 na osnovu bračnog i porodičnog statusa, 22 na osnovu imovnog stanja, 18 na osnovu zdravstvenog stanja, a 8 na osnovu seksualne orijentacije. Bez navedenog osnovna diskriminacije podneta je 145 pritužbi.

osobe koje imaju drugačija politička uverenja od svoje okoline zbog toga izložene diskriminaciji, smatra 44% predstavnika organa javne vlasti. Da je diskriminacija po ovom osnovu znatno češća od proseka smatraju predstavnici koji veruju da su sami bili izloženi nekom obliku diskriminacije (61%). Takođe, osetljiviji za ovu vrstu diskriminacije jesu i predstavnici skupština opština (51%). Izraženija osetljivost može se objasniti ličnim iskustvom. Naime, diskriminacija po političkoj osnovi generalno je najčešći oblik diskriminacije kojoj predstavnici organa javne vlasti smatraju da su bili izloženi, a ovaj osnov za nejednak tretman često je bio izražen upravo u skupštinama opština.

Izuzev Roma, prema mišljenju predstavnika organa javne vlasti, nacionalne i verske manjine u Srbiji imaju jednak tretman kao i ostali građani, to jest ne prepoznaju se kao diskriminirane grupe. Velika većina predstavnika organa javne vlasti (preko 80%) ne smatra da su nacionalne manjine u Srbiji (Jevreji, Mađari, Hrvati, Muslimani odnosno Bošnjaci) diskriminirane. Nešto više predstavnika smatra da se Albanci suočavaju s diskriminacijom u Srbiji, ali je i dalje u pitanju svega 25% predstavnika javne vlasti. Među grupe koje se ne

Okvir 1.2. Da diskriminacije prema malim verskim zajednicama ima, govori slučaj Živote Milanovića, koji je od 1984. godine bio vodeći član zajednice Hare Krišna u Srbiji. Na njega je, počev od 2001, više puta fizički nasrtala grupa neidentifikovanih muškaraca, intenzivirajući fizičke napade tokom 2005, 2006. i 2007. godine. Policija je nakon svakog napada ispitivala Milanovića i određeni broj potencijalnih svedoka i preduzela neke istražne mere, ali nije uspela da identifikuje učinioce. Jedan od razloga bio je i taj što su policijski službenici mislili da on čudno izgleda i da sam sebi nanosi povrede. Razmatrajući ovaj slučaj, Evropski sud za ljudska prava istakao je da tretiranje verski motivisanog nasilja na isti način kao, na primer, kafanske tuče, znači zatvaranje očiju pred specifičnom prirodom akata koji su posebno destruktivne prirode i kojima se krše ljudska prava. Evropski sud je pronašao da je ponašanje policije bilo neprihvatljivo i da nisu preduzete adekvatne mere koje bi dovele do identifikacije učinilaca i njihovog krivičnog gonjenja (presuda *Milanović protiv Srbije*, predstavka br. 44614/07, presuda od 14. 12. 2010).

opažaju kao diskriminirane spadaju i pripadnici malih verskih zajednica poput adventista, Jehovinih svedoka, budući da za njih svega 32% predstavnika organa javne vlasti veruje da su nejednako tretirani.

U kojim oblastima najviše dolazi do diskriminacije?

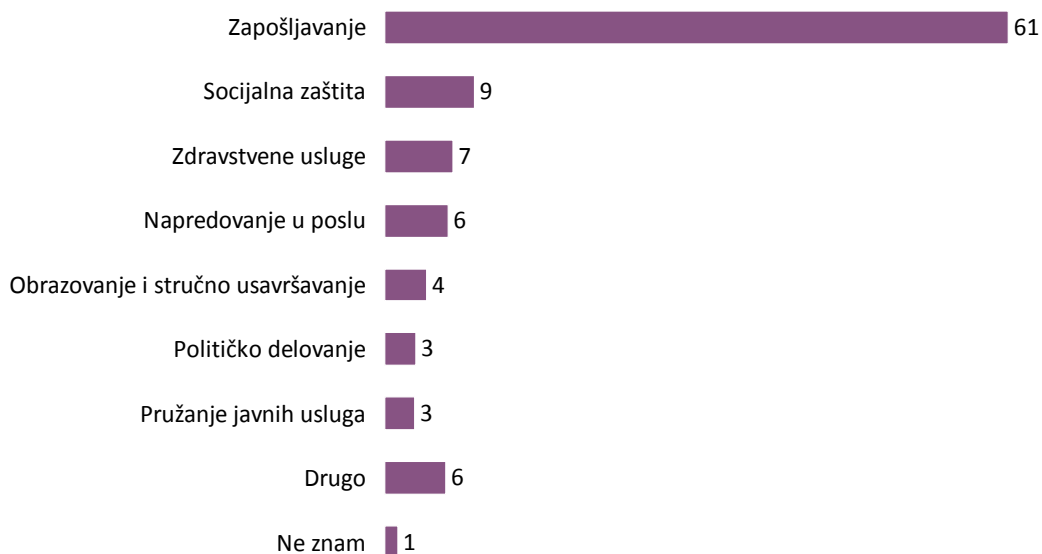
Zapošljavanje je oblast u kojoj je, prema mišljenju većine predstavnika organa javne vlasti, diskriminacija najizraženija.

Ubedljivo najviše predstavnika organa javne vlasti, čak 61%, smatra da u Srbiji do diskriminacije najčešće dolazi prilikom zapošljavanja. Manje od 10% predstavnika navelo je ostale oblasti kao oblasti u kojima je diskriminacija najzastupljenija, ali se donekle izdvajaju socijalna zaštita i zdravstvene usluge, i ponovo aspekti u vezi s profesijom: napredovanje na poslu i stručno usavršavanje (Grafikon 1.4).

Grafikon 1.4.

Oblasti u kojima je diskriminacija najizraženija

% predstavnika organa javne vlasti



Pitanje: U kojoj oblasti je diskriminacija najprisutnija?

Okvir 1.3. Praksa Poverenika uključuje i primere diskriminacije u procesu zapošljavanja. Tako je u jednom slučaju Poverenica podnela zahtev za pokretanje prekršajnog postupka, zato što su na internet berzi poslova objavljena dva oglasa poslodavca za zapošljavanje na radnom mestu poslovni asistent i hostesa. Među uslovima konkursa navode se, između ostalog, i godine starosti (do 30, odnosno 40 godina), ženski pol i prijatan izgled, čime se postavljaju diskriminacioni uslovi konkursa, koji ne utiču na bolju i efikasniju organizaciju rada.

Ko je lično bio izložen diskriminaciji?

Nešto više od četvrtine predstavnika organa javne vlasti izjavilo je da je lično bilo izloženo diskriminaciji, i to uglavnom na osnovu verskog ili političkog opredeljenja.

Da je bilo izloženo diskriminaciji izjavilo je 29% predstavnika organa javne vlasti, a vrlo sličan je i procenat onih (31%) koji su navodili da je neka njima bliska osoba bila diskriminisana. Zapravo, u najvećem broju slučajeva u pitanju su iste osobe, budući da je 75% predstavnika organa javne vlasti koji su izvestili o ličnom slučaju diskriminacije to isto navelo i za sebi bliske osobe. Ukupan procenat predstavnika organa javne vlasti koji su po sopstvenoj tvrdnji bili ili lično diskriminisani ili je to bila neka njima bliska osoba iznosi 38%. Najčešće je u pitanju bila diskriminacija na osnovu verskog ili političkog uverenja (51%), a potom na osnovu nacionalne ili etničke pripadnosti (23%) ili roda i seksualne orijentacije (19%) (Grafikon 1.5).

Grafikon 1.5. % predstavnika organa javne vlasti koji su bili diskriminisani ili su im bliske osobe bile diskriminisane (38% od ukupne ciljane populacije)
Osnov za diskriminaciju



Pitanje: Na osnovu kog svojstva ste vi ili vama bliska osoba bili diskriminisani?

Predstavnici Narodne skupštine (52%) i pokrajinskih sekretarijata (67%) češće su od proseka izveštavali o tome da su bili izloženi diskriminaciji, dok su, s druge strane, predstavnici sudske vlasti ređe navodili takva iskustva (20%). Ukoliko se posmatra osnov za diskriminaciju, može se uočiti da žene češće smatraju da su bile diskriminisane na osnovu roda (33%) i bračnog odnosno porodičnog statusa (23%).

Nalazi istraživanja pokazuju da su osobe koje smatraju da su bile lično izložene diskriminaciji i osetljivije na diskriminaciju, te da je lakše prepoznaju.

2. Zakon o zabrani diskriminacije

Upoznatost sa zakonskim okvirom

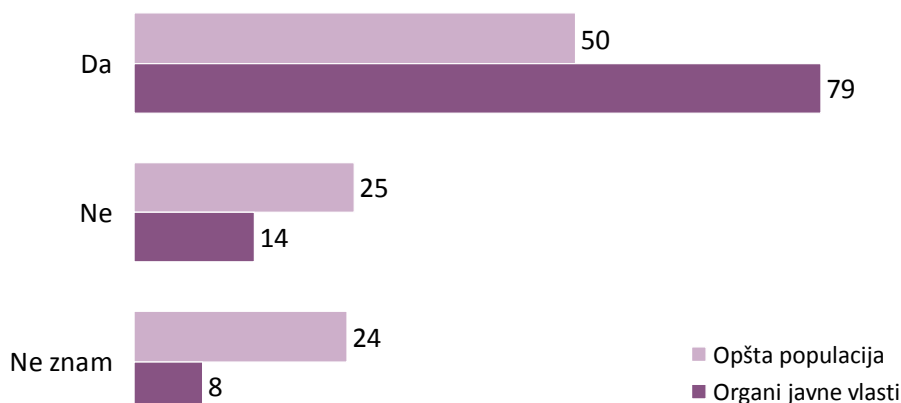
Predstavnici izvršne i zakonodavne vlasti samo su delimično upoznati sa zakonskim anti-diskriminacionim okvirom. Čak petina predstavnika ove dve grane vlasti ne zna da je diskriminacija zabranjena zakonom, dok samo polovina zna da se diskriminacija zabranjuje Zakonom o zabrani diskriminacije. Ostali antidiskriminacioni zakoni predstavnicima izvršne i zakonodavne vlasti slabo su poznati.

Čak 22% predstavnika izvršne i zakonodavne vlasti nije znalo da je diskriminacija u Srbiji zabranjena zakonom (14% smatra da diskriminacija u Srbiji nije zakonom zabranjena, a još 8% ne zna da li jeste ili nije). Važno je pomenuti da ovo pitanje nije postavljeno predstavnicima suda i tužilaštva, budući da se od njih očekuje da budu upoznati sa zakonodavnim okvirom (Grafikon 2.1).


Grafikon 2.1.

% predstavnika zakonodavne i izvršne vlasti



Upoznatost s postojanjem pravne regulative



Pitanje: Da li je, prema vašim saznanjima, diskriminacija u Srbiji pravno regulisana, odnosno zakonom zabranjena?




Iako je većina predstavnika izvršne i zakonodavne vlasti (78%) izjavila da zna da je diskriminacija u Srbiji zakonom zabranjena, samo 64% njih navelo je Zakon o zabrani diskriminacije kada je traženo da navedu zakon(e) kojim je diskriminacija zabranjena (što čini ukupno 50% predstavnika izvršne i zakonodavne vlasti koji su bili u stanju da navedu ovaj zakon). Dok 21% predstavnika nije bilo u stanju da navede nijedan zakon kojim se reguliše zabrana diskriminacije, ostali su navodili, između ostalog, Ustav, Zakon o radu i Zakon o rodnoj ravnopravnosti³³.




Poznavanje drugih antidiskriminacionih zakona među predstavnicima zakonodavne i izvršne vlasti prilično je slabo. Čak polovina predstavnika izvršne i zakonodavne vlasti koji znaju da je diskriminacija zakonom zabranjena (49%) ne zna ni za jedan drugi zakon koji zabranjuje diskriminaciju (što čini 40% predstavnika izvršne i zakonodavne vlasti). I pored mogućnosti da navedu više zakona, svaki pojedinačni antidiskriminacioni zakon pomenulo je manje od 10% predstavnika zakonodavne i izvršne vlasti koji znaju da je diskriminacija zakonom zabranjena. Najpoznatiji antidiskriminacioni zakoni su Zakon o ravnopravnosti polova (10%), Zakon o radu (6%), Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom (6%) i Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina (4%). Takođe, njih 9% je navelo Zakon o sprečavanju zlostavljanja na radu, kojim se zabranjuje mobing, a ne diskriminacija. Među češće pomenutim zakonima jesu i oni koji zapravo ne postoje, na primer zakon o zabrani govora mržnje (3%).

Iako uglavnom znaju da Zakon o zabrani diskriminacije postoji, samo je 47% predstavnika zakonodavne vlasti i 62% predstavnika izvršne vlasti koji znaju da je diskriminacija zabranjena, upoznato sa sadržajem tog zakona. Sa sadržajem Zakona o zabrani diskriminacije u većem procentu upoznati su predstavnici Narodne skupštine, institucije koja donosi zakone, dok su ponovo slabije informisani predstavnici skupština opština.



Od onih koji su imali prilike da se upoznaju sa Zakonom o zabrani diskriminacije, samo 43% predstavnika zakonodavne i 33% izvršne vlasti svoje znanje ocenilo je kao vrlo dobro ili odlično, što ukupno čini 20% predstavnika zakonodavne i 29% predstavnika izvršne vlasti koji ocenjuju da dobro poznaju taj zakon. S druge strane, svega je 2% predstavnika javne vlasti svoje poznavanje pomenutog zakona ocenilo najlošijom ocenom.



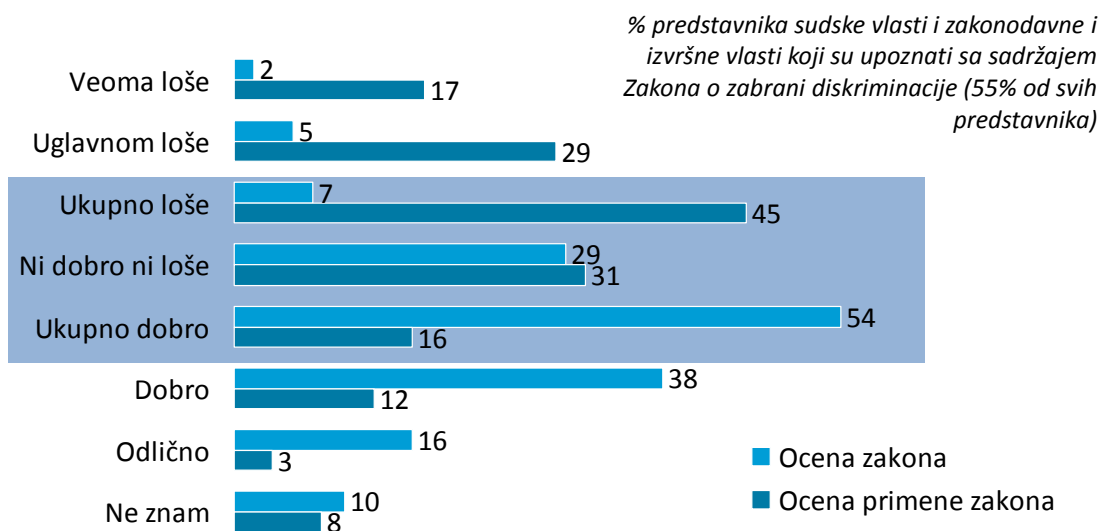
33 Tačan naziv ovog zakona je Zakon o ravnopravnosti polova

Ocena Zakona o zabrani diskriminacije

Zakon o zabrani diskriminacije uglavnom je dobar prema mišljenju većine predstavnika organa javne vlasti, ali se njegovo poštovanje i primena ocenjuju kao loši ili čak veoma loši.

Svi predstavnici sudske vlasti i oni predstavnici zakonodavne i izvršne vlasti koji su imali prilike da se upoznaju sa sadržinom Zakona o zabrani diskriminacije (ukupno 55% svih predstavnika organa javne vlasti), upitani su da ocene taj zakon, kao i njegovo poštovanje i primenu. **Mišljenja o sadržaju aktuelnog Zakona o zabrani diskriminacije su uglavnom dobra, ali je sam zakon znatno bolje ocenjen od njegovog poštovanja i primene u praksi.** Zakonsko rešenje zabrane diskriminacije dobro je ili odlično po mišljenju 54% predstavnika sudske vlasti i predstavnika zakonodavne i izvršne vlasti koji su sa sadržinom Zakona o zabrani diskriminacije upoznati. Još 29% je tom zakonu dalo ocenu 3, dok je svega 7% dalo lošiju ocenu (Grafikon 2.2). Zakon pozitivnije ocenjuju predstavnici tužilaštva, dok su, s druge strane, predstavnici organa javne vlasti koji su sami bili izloženi diskriminaciji u proseku dali lošije ocene, što se može objasniti time da su na sopstvenoj koži iskusili nedostatke pojedinih zakonskih rešenja.

Grafikon 2.2.
Ocena Zakona o zabrani diskriminacije i njegove primene



Pitanja: Kako biste ocenili postojeći Zakon o zabrani diskriminacije? / A kada je reč o poštovanju i primeni Zakona o zabrani diskriminacije, kojom ocenom biste ocenili sprovođenje tog zakona u praksi?

Predstavnici organa javne vlasti uglavnom smatraju da se Zakon o zabrani diskriminacije ne primenjuje i ne poštuje u dovoljnoj meri. **Većina predstavnika kako izvršne (59%) tako i zakonodavne vlasti (55%) koji su upoznati sa sadržinom Zakona o zabrani diskriminacije smatra da je poštovanje i primena ovog zakona loša ili čak veoma loša, a to mišljenje deli i oko trećina (32%) predstavnika sudske vlasti.**

3. Prepoznavanje diskriminacionog ponašanja

Iako osnovno razumevanje diskriminacije postoji, lično shvatanje diskriminacije predstavnika organa javne vlasti nema uvek isto značenje kao ono koje je zakonom definisano:


1) Prepoznavanje direktne diskriminacije nije uvek dosledno. Diskriminacija se prepoznaje na nivou jasnih slučajeva direktnog diskriminacionog ponašanja, i to onih grupa oko kojih već postoji saglasnost da su diskriminisane: kada je u pitanju direktna diskriminacija prema trudnicama, Romima, obolelim od HIV-a/side, i to posebno u oblasti zapošljavanja, predstavnici organa javne vlasti lako prepoznaju diskriminaciju (više od 88%). Međutim, kada su u pitanju drugi oblici diskriminacije, na primer govor mržnje prema LGBT populaciji, neki oblici diskriminacije prema strancima i sl., procenat predstavnika organa javne vlasti koji prepoznaju diskriminaciju jeste niži (70% predstavnika organa javne vlasti prepoznaje diskriminaciju u tvrdnji „Apeluje u javnosti i medijima da homoseksualci treba da se leče jer su bolesni“, 54% u tvrdnji „To što su hoteli u Srbiji skuplji za strance, a jeftiniji za srpske državljane“).

2) Znatno deo predstavnika organa javne vlasti ne pravi razliku između diskriminacije i samih predrasuda (koje najčešće uslovljavaju diskriminaciju). Skoro trećina predstavnika organa javne vlasti (32%) ne prepoznaje važne elemente koji razgraničavaju diskriminaciju od predrasuda – za diskriminaciju je neophodno da postoji diskriminaciono postupanje, koje se ogleda u preduzimanju neke radnje (uključujući i verbalni iskaz) ili u nekom propuštanju.



3) Ne pravi se jasna razlika između različitih oblika nedozvoljenog postupanja – mobinga ili zlostavljanja na radu i diskriminacije – četiri od pet predstavnika ne uočava da je neophodno postojanje ličnog svojstva kao osnove za nejednak tretman da bi se neki akt kvalifikovao kao diskriminacioni.

4) Posrednu diskriminaciju ne prepoznaje više od trećine ili tačnije 41% predstavnika organa javne vlasti.


Zanimljivo je da se u shvatanju diskriminacije predstavnici organa javne vlasti ne razlikuju mnogo od građana.




U anketi s predstavnicima organa javne vlasti želeli smo dublje da ispitamo šta za njih predstavlja diskriminacija. Detaljnije sagledavanje šta se pod diskriminacijom podrazumeva, odnosno ne podrazumeva, smatramo veoma značajnim za istraživanje percepcije i situacija diskriminacije u organima javne vlasti. Naime, kada su u pitanju predstavnici sve tri grane vlasti, zakonodavne, izvršne, a pogotovo sudske, veoma često se očekuje, a nekad i podrazumeva, potpuna upoznatost sa zakonskim značenjem pojma diskriminacije. Međutim, kako će nalazi pokazati, prepoznavanje diskriminacije i njeno razlikovanje od drugih oblika nedozvoljenog ponašanja kod predstavnika sve tri grane vlasti često nije dovoljno jasno.



Kako je već opisano u metodologiji,³⁴ da bi se utvrdilo u kojoj meri predstavnici organa javne vlasti mogu da prepoznaju diskriminaciju, korišćena je lista tvrdnji, a zadatak ispitanika bio je da se izjasni da li data situacija opisuje diskriminaciono ponašanje ili ne.³⁵ Predstavnici organa javne vlasti bili su suočeni s različitim oblicima neposredne diskriminacije, sa posrednom diskriminacijom, kao i s mobingom. Ista lista tvrdnji korišćena je i u anketi s građanima radi dobijanja uporedivih rezultata. U Tabeli 3.1. dat je procenat predstavnika organa javne vlasti, kao i procenat građana, koji su tačno odgovorili na svaku zadatu situaciju. Slede nalazi koji se odnose na prepoznavanje diskriminacionog ponašanja kod predstavnika organa javne vlasti i građana.



³⁴ Za opis korišćene metodologije pogledati u sekciji Metodologija, podsekcija Instrument



³⁵ Tvrdnje su formulisane tako da opisuju realne situacije o kojima se u nekom trenutku diskutovalo u javnosti u Srbiji. Lista tvrdnji je trebalo da pruži opštu sliku o prepoznavanju diskriminacije i nije bila zamišljena tako da obuhvati sve grupe nad kojima bi se mogla vršiti diskriminaciji, ni sve situacija u kojima se diskriminacija može odvijati.

Tabela 3.1 Procenat predstavnika organa javne vlasti i procenat građana koji su tačno odgovorili³⁶ na pitanje da li je navedeni slučaj diskriminacija ili ne

Da li je to diskriminacija? % onih koji su odgovorili tačno	TIP SLUČAJA*	TAČAN ODGOVOR	Predstavnici organa javne vlasti				Građani
			Svi	Zakonodavna vlast	Izvršna vlast	Sudska vlast	
Poslodavac koji zaposlenu ženu nakon porodijskog odsustva raspoređuje na hijerarhijski niže radno mesto jer smatra da zbog malog deteta neće biti u mogućnosti da odgovori obavezama na poslu koji je ranije radila	DD	DA	93,9	93,4	93,8	95,3	88,4
Pekar koji neće da zaposli Roma jer smatra da će izgubiti mušterije	DD	DA	89,4	89,6	91,3	87,9	86,2
Poslodavac koji u intervjuu za posao mlađu žensku osobu pita o planovima u vezi s proširenjem porodice	DD	DA	88,8	88,6	89,9	88,8	84,5
Stomatolog koji odbija da pruži uslugu obolelom od HIV-a/side	DD	DA	88,5	89,7	91,3	84,1	80,7
Fizički napada učesnike parade ponosa	DD	DA	88,2	88,1	88,9	87,9	71,8
Privatna ordinacija koja daje oglas da traži osobu do 35 godina za posao medicinske sestre	DD	DA	83,3	82,6	81,3	86,1	83,9
Kada šef pri svakom susretu grli zaposlenu, uprkos njenom protivljenju, i nudi joj zajednički odlazak na službeno putovanje radi provoda	DD	DA	81,4	83,5	85,1	74,3	79,5
Ako banka propiše da svi klijenti stariji od 65 godina automatski gube pravo na minus po tekućem računu	DD	DA	80,3	78,0	81,3	85,0	83,8
Fakultet koji ne želi osobi koja je promenila pol da izda novu diplomu na novo ime	DD	DA	78	76,9	75,5	82,0	73,9
Izdavač koji štampa knjigu u kojoj se negira postojanje holokausta	DD	DA	76,5	76,4	78,4	75,5	68,8
Apeluje u javnosti i medijima da homoseksualci treba da se leče jer su bolesni	DD	DA	69,9	68,6	71,6	72,0	57,9
To što su hoteli u Srbiji skuplji za strance, a jeftiniji za srpske državljane	DD	DA	54,3	55,6	58,2	49,0	61,7
Poslodavac koji daje oglas da traži osobu koja ima položen vozački ispit iako uslovi posla to ne zahtevaju	PD	DA	58,8	58,7	61,5	57,5	72,4
Oseća odbojnost prema homoseksualcima, ali to ne pokazuje ni na koji način	ND	NE	68	66,7	66,3	72,0	53,3
Kada službenica opštinske uprave preko reda prima poznanika, dok ostali čekaju u redu	ND	NE	17,8	15,9	13,5	25,1	15,2
Kada kolege na poslu kontinuirano omalovažavaju i šikaniraju svog kolegu jer je otvoreno kritikovao pravac u kom se kreće poslovanje preduzeća u kom su zaposleni	DM	NE	16,4	14,5	15,9	21,2	12,2
Kada direktor firme kazni jednog od pet zaposlenih u sektoru koji kasni s podnošenjem godišnjeg izveštaja zato što mu baš taj zaposleni nije simpatičan jer mnogo priča	DM	NE	10,6	8,3	11,1	15,6	9,1

*DD – direktna diskriminacija; PD – posredna diskriminacija; DM – razlikovanje diskriminacije i mobinga; ND – nepostojanje diskriminacije

³⁶ U Tabeli 3.1. dati su procenti tačnih odgovora, tj. ukoliko je tačan odgovor za datu tvrdnju predstavljao odgovor „da”, u tabeli je predstavljen procenat odgovora „da”. Ukoliko je tačan odgovor za datu tvrdnju predstavljao odgovor „ne”, u tabeli je predstavljen procenat odgovora „ne”.

Direktna (neposredna) diskriminacija

Prepoznavanje direktne (neposredne) diskriminacije nije uvek dosledno. Diskriminacija se prepoznaje na nivou jasnih slučajeva direktnog diskriminacionog ponašanja, i to onih grupa oko kojih već postoji saglasnost da su diskriminisane.

Postoji **visok stepen slaganja, odnosno tačnih odgovora**, predstavnika organa javne vlasti kada je u pitanju nejednak tretman zasnovan na **rodnoj ili nacionalnoj pripadnosti (romskoj pripadnosti), ili starosti**, posebno u vezi s tvrdnjama koje se odnose na **diskriminaciju u oblasti zapošljavanja**, a kako su ranije analize pokazale, zapošljavanje jeste oblast gde se diskriminacija najviše prepoznaje. Tako se sa sledećim tvrdnjama slaže preko 85% predstavnika organa javne vlasti: „Poslodavac koji zaposlenu ženu nakon porodijskog odsustva raspoređuje na hijerarhijski niže radno mesto jer smatra da zbog malog deteta neće biti u mogućnosti da odgovori obavezama na poslu koji je ranije radila” (94% predstavnika), „Pekar koji neće da zaposli Roma jer smatra da će izgubiti mušterije” (89%), „Poslodavac koji na intervjuu za posao mlađu žensku osobu pita o planovima u vezi s proširenjem porodice” (89%), „Privatna ordinacija koja daje oglas da traži osobu do 35 godina za posao medicinske sestre” (88%), „Fizički napada učesnike parade ponosa” (88%). Slično predstavnicima organa javne vlasti, građani se takođe u visokom procentu slažu da navedeni primeri spadaju u diskriminaciju (preko 80% građana se slaže). Međutim, stepen slaganja je kod građana nešto niži za tvrdnju „Fizički napada učesnike parade ponosa” (72%), iako je ova tvrdnja ekstremno formulisana i jasno upućuje na nasilje prema određenoj grupi ljudi. Ovakav nalaz navodi na zaključak da je konsenzus šta je diskriminacija, kada je LGBT populacija u pitanju, manji nego u slučaju drugih grupa. To može biti i izraz opšteg nedostatka konsenzusa oko prihvatanja LGBT osoba i poštovanja njihovih prava.

Primetno je da predstavnici organa javne vlasti slabije prepoznaju diskriminaciono ponašanje posebno kada su u pitanju različiti oblici govora mržnje. Svega 70% predstavnika organa javne vlasti smatra da je diskriminacija ako osoba „Apeluje u javnosti i medijima da homoseksualci treba da se leče jer su bolesni”. Drugim rečima, oko četvrtine predstavnika organa javne vlasti ne smatra da osoba diskriminiše ukoliko javno poziva homoseksualce na lečenje (tačnije 24% smatra da to nije diskriminacija i još 6% ne zna da li jeste ili nije). Dalje, svega 76% predstavnika organa javne vlasti smatra da je diskriminacija kada „Izdavač štampa knjigu u kojoj se negira postojanje holokausta” dok 15% smatra da to nije diskriminacija, a 9% nije sigurno, iako zakon jasno zabranjuje štampanje takvih knjiga, a to proizlazi i iz relevantne jurisprudencije međunarodnih tela koja se bave zaštitom ljudskih prava. Takođe, **često se ne prepoznaje diskriminacija prema strancima**, pa svega 54% predstavnika organa javne vlasti smatra da „To što su hoteli u Srbiji skuplji za strance, a jeftiniji za srpske državljane” predstavlja diskriminaciju. Očekivano, kod građana je prepoznavanje ovih oblika diskriminacije još ređe.

Okvir 3.1. U skladu s nalazima ovog istraživanja da se diskriminacija prema LGBT populaciji ne prepoznaje uvek jeste i slučaj iz prakse Poverenika u kojem je na predavanju iz predmeta Teorija javnog mnjenja profesor jednog fakulteta govorio studentima o homoseksualnosti pominjući, u tom kontekstu, „bolest“, „lečenje“ i „promenu pola“ i dovodeći u pitanje valjanost odluke kojom je homoseksualnost uklonjena s liste bolesti. Profesor je izjavio da je „homoseksualnost bolest i da bi trebalo da bude tako zavedena kao što je čir na želucu, a da se homoseksualnost leči promenom pola“, Takođe je izjavio da je za vreme studija izučavao psihijatriju i da je tada „homoseksualnost bila bolest, te se začudio što više nije“. Poverenica je zauzela stanovište da predavanje univerzitetskog profesora nije tek „iznošenje mišljenja“, već je to komunikacija između „nejednakih strana“, profesora, koji prenosi znanje i koji svojim predavanjem oblikuje shvatanja svojih slušalaca, i studenata, koji na predavanje dolaze da bi nešto naučili od osobe koja je poznavalac stvari i intelektualni autoritet u oblasti koju predaje (pritužba O. z. I. lj. p. protiv profesora M. B., br. 168 od 18. januara 2012).

Dalje, skoro trećina predstavnika organa javne vlasti ne prepoznaje važne elemente koji razgraničavaju diskriminaciju od samih predrasuda (koje najčešće uslovljavaju diskriminaciju), a to je da je za diskriminaciju neophodno da postoji diskriminaciono postupanje, koje se ogleda u preduzimanju neke radnje (uključujući i verbalni iskaz) ili u njenom propuštanju.

Predstavnici organa javne vlasti u velikom broju slučajeva nisu znali da diskriminacija podrazumeva diskriminaciono postupanje, tj. preduzimanje neke radnje ili propuštanje (isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva) u vezi s grupom prema kojoj postoje negativni stavovi. O tome nam govore odgovori na tvrdnju „Oseća odbojnost prema homoseksualcima, ali to ne pokazuje ni na koji način“. Skoro trećina predstavnika organa javne vlasti (32%) ne prepoznaje važne elemente koji razgraničavaju diskriminaciju od predrasuda (27% netačno smatra da je ovaj slučaj primer diskriminacije i još 5% ne zna da li jeste ili nije).

Posredna diskriminacija

Posrednu diskriminaciju ne prepoznaje više od trećine ili tačnije 41% predstavnika organa javne vlasti.

Navedenom skalom želeli smo da ispitamo i upoznatost predstavnika organa javne vlasti s konceptom **posredne diskriminacije**.³⁷ Naime, tvrdnja „Poslodavac koji daje oglas da traži osobu koja ima položen vozački ispit iako uslovi posla to ne zahtevaju“ ispituje upravo posrednu diskriminaciju, jer to da li osoba poseduje ili ne poseduje vozačku dozvolu samo po sebi nije lično svojstvo, ali s druge strane, indirektno onemogućava osobe koje zbog nekog svog ličnog svojstva ne mogu da imaju vozačku dozvolu (na primer, osobe s određenim tipovima invaliditeta) da ostvare svoje pravo na rad. Interesantno je da na ovoj tvrdnji opšta populacija u većem procentu smatra da je u pitanju diskriminacija nego predstavnici organa javne vlasti (73% građana i 59% predstavnika organa javne vlasti).

³⁷ Posredna diskriminacija postoji ako se lice ili grupa lica, zbog njegovog odnosno njihovog ličnog svojstva, stavljaju u nepovoljniji položaj aktom, radnjom ili propuštanjem koje je prividno zasnovano na načelu jednakosti i zabrane diskriminacije, osim ako je to opravdano zakonitim ciljem, a sredstva za postizanje tog cilja su primerena i nužna (član 7. stav 2. Zakon o zabrani diskriminacije)

Razlikovanje diskriminacije i zlostavljanja na radu (mobinga)

Predstavnici organa javne vlasti ne prave razliku između mobinga ili zlostavljanja na radu i diskriminacije – četiri od pet predstavnika ne uočava da je neophodno postojanje ličnog svojstva kao osnove nejednakog tretmana da bi se neki akt kvalifikovao kao diskriminacioni.

U listi tvrdnji postojala su i dva primera čiji je cilj bio da se utvrdi koliko su predstavnici organa javne vlasti u stanju da naprave razliku između različitih oblika nedozvoljenog postupanja, tj. između **diskriminacionog ponašanja i mobinga**. Predstavnici organa javne vlasti ne razlikuju ta dva oblika nedozvoljenog ponašanja: svega 16% za tvrdnju „Kada kolege na poslu kontinuirano omalovažavaju i šikaniraju svog kolegu jer je otvoreno kritikovao pravac u kom se kreće poslovanje preduzeća u kom su zaposleni” i 11% za tvrdnju „Kada direktor firme kazni jednog od pet zaposlenih u sektoru koji kasne sa podnošenjem godišnjeg izveštaja zato što mu ovaj nije simpatičan jer mnogo priča” tačno odgovara da to nisu primeri diskriminacije. Iako se ne očekuje da predstavnici svih organa javne vlasti, koji su veoma heterogena grupa, budu upoznati sa zakonskim finesama u pogledu razlikovanja ova dva vida nedozvoljenog ponašanja, to bi, ipak, trebalo da bude pravilo za predstavnike sudske vlasti. Međutim, ni u ovoj grupi procenat ispitanika koji su tačno odgovorili nije visok (21% i 16%).

Prepoznavanje diskriminacije

Nivo prepoznavanja diskriminacije među predstavnicima organa javne vlasti sličan je nivou koji poseduju građani. Takođe, nema većih razlika u prepoznavanju diskriminacije između predstavnika tri grane vlasti (zakonodavne, izvršne i sudske), ali postoje regionalne razlike – predstavnici iz Vojvodine, zapadne Srbije i Beograda u većoj meri prepoznaju diskriminaciju od predstavnika iz južne i istočne Srbije.

Na osnovu odgovora na set tvrdnji o diskriminaciji izračunat je indeks prepoznavanja diskriminacije za svakog ispitanika. Indeks je dobijen tako što je skor (broj tačnih odgovora) svakog ispitanika podeljen s maksimalnim mogućim brojem tačnih odgovora (tačnije sa 17, pošto je bilo zadato 17 tvrdnji). Tako bi, potencijalno, ispitanik koji bi odgovorio tačno na svih 17 tvrdnji imao indeks 1, a ispitanik koji ne bi odgovorio tačno ni na jednu tvrdnju – indeks 0.

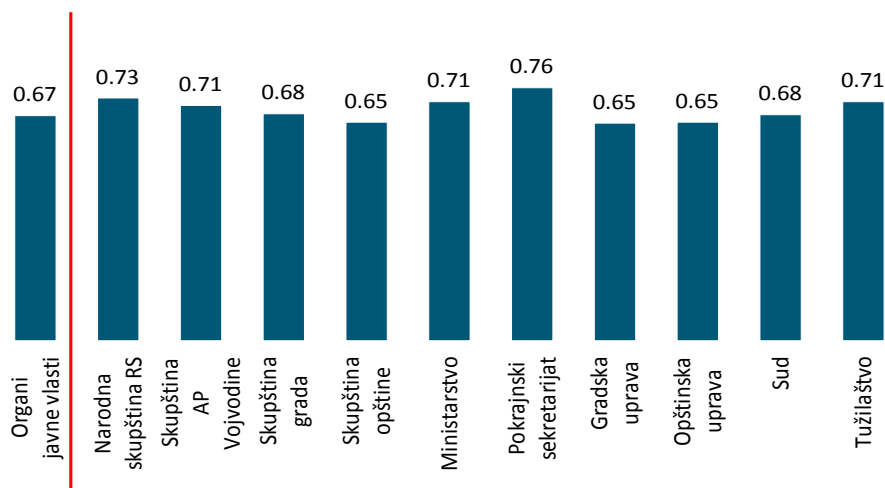
Vrednosti indeksa prepoznavanja diskriminacije pokazuju da je razlika između predstavnika organa javne vlasti i građana minimalna, manja od jedne tvrdnje – vrednost indeksa prepoznavanja diskriminacije za predstavnike organa javne vlasti je 0,67, a za građane 0,64. Ove vrednosti ukazuju da su i predstavnici organa javne vlasti i građani prepoznavali tačno da li je diskriminacija prisutna u datom primeru u proseku u 11 od 17 zadatih tvrdnji.

Nisu nađene razlike u prepoznavanju diskriminacionog ponašanja između predstavnika tri grane vlasti (zakonodavne, izvršne i sudske).³⁸ Takođe, istraživanje nije

³⁸ Za merenje razlika korišćena je analiza varijanse, $F(2,1350) = 1,56$.

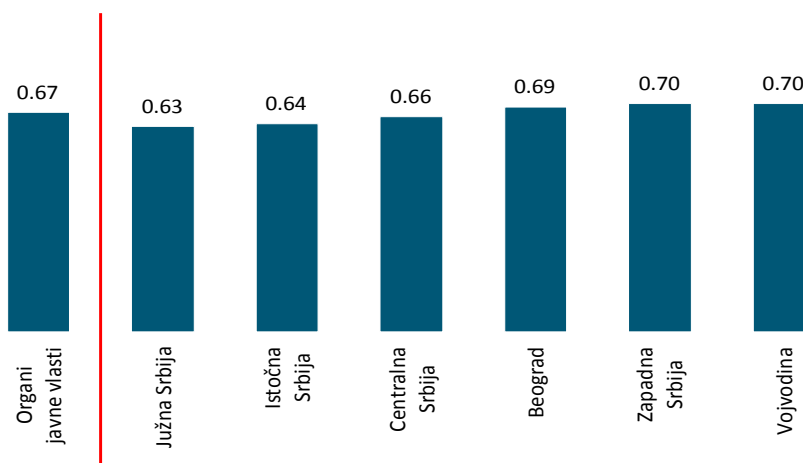
pokazalo razlike ni u vezi s učešćem u vlasti (da li predstavnici pripadaju vlasti ili opoziciji).³⁹ Međutim, nađene su regionalne razlike: diskriminaciono ponašanje u većoj meri prepoznaju predstavnici iz Vojvodine, zapadne Srbije i Beograda, s jedne strane, a manje iz južne i istočne Srbije, s druge strane⁴⁰ (Grafikon 3.2). Takođe, kada posmatramo razlike na nivou organa javne vlasti, uočeno je da predstavnici Pokrajinske vlade češće prepoznaju diskriminaciono ponašanje od predstavnika drugih organa javne vlasti⁴¹ (Grafikon 3.1).

Grafikon 3.1.
Indeks prepoznavanja diskriminacije po institucijama



Indeks znanja o diskriminaciji predstavlja ukupan broj tačnih odgovora svakog ispitanika podeljen s maksimalnim mogućim brojem tačnih odgovora.

Grafikon 3.2.
Indeks prepoznavanja diskriminacije po regionima



Indeks znanja o diskriminaciji predstavlja ukupan broj tačnih odgovora svakog ispitanika podeljen s maksimalnim mogućim brojem tačnih odgovora.

³⁹ Za merenje razlika korišćena je analiza varijanse, $F(2,1350) = 0,30$.

⁴⁰ Za merenje razlika korišćena je analiza varijanse, $F(5,1347) = 13,40$, $p < 0,01$.

⁴¹ Za merenje razlika korišćena je analiza varijanse, $F(9,1343) = 4,94$, $p < 0,01$.

Na osnovu vrednosti indeksa prepoznavanja diskriminacije, ispitanici su svrstani u dve grupe: oni s nižim i oni s višim nivoom znanja o diskriminaciji. Grupisanje predstavnika organa javne vlasti na one s nižim i višim nivoom znanja o diskriminaciji korišćeno je u kasnijim analizama kako bi se videlo da li znanje o diskriminaciji utiče na druge ispitivane pojave.



4. Stavovi prema govoru mržnje i njegovo prepoznavanje

Kao i u slučaju diskriminacije, predstavnici organa javne vlasti doživljavaju govor mržnje kao negativnu pojavu. Prve asocijacije na govor mržnje, kao i njegovo lično razumevanje, najčešće se odnose na vređanje, tj. javno uvredljivo obraćanje, kao i na omalovažavanje, ponižavanje druge grupe. Međutim, u skladu s nalazima koji se odnose na prepoznavanje diskriminacije generalno, deo predstavnika organa javne vlasti je:

- 1) nedovoljno informisan (trećina predstavnika zakonodavne i izvršne vlasti ne zna ili misli da govor mržnje nije zakonom zabranjen),*
- 2) zatim, kao i u slučaju diskriminacije generalno, govor mržnje prepoznaje u vezi s konkretnom grupom i situacijom (najmanja osetljivost postoji kada su u pitanju tražioci azila i LGBT populacija),*
- 3) ambivalentan (preko trećine smatra da previše strogo kažnjavanje govora mržnje ugrožava slobodu govora).*

Spontano shvatanje govora mržnje

Kao i u slučaju diskriminacije, predstavnici organa javne vlasti doživljavaju govor mržnje kao negativnu pojavu, a prve asocijacije, kao i lično razumevanje najčešće se odnose na vređanje, tj. javno uvredljivo obraćanje, kao i na omalovažavanje, ponižavanje druge grupe.

Grafikon 4.1. prikazuje najčešće spontane odgovore predstavnika organa javne vlasti na pitanje kako bi sami objasnili šta je to govor mržnje.

Grafikon 4.1.

Spontano shvatanje govora mržnje

% predstavnika organa javne vlasti

Pitanje: Šta je po vama ^{prava} govor mržnje?

Poznavanje pravnog okvira zabrane govora mržnje

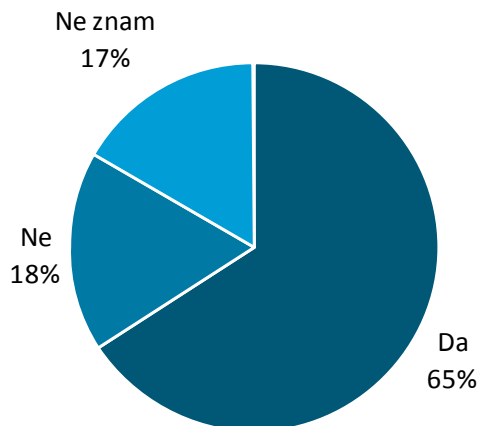
Kada je pravni okvir zabrane govora mržnje u pitanju, deo predstavnika organa javne vlasti nije dovoljno informisan, jer čak trećina predstavnika zakonodavne i izvršne vlasti ne zna ili smatra da govor mržnje nije zakonom zabranjen.

Ako se izuzmu predstavnici sudske vlasti i tužilaštava,⁴² dve trećine (65%) predstavnika organa javne vlasti smatra da je govor mržnje zabranjen zakonom, 18% smatra da nije, a 17% ne zna da li jeste ili nije (Grafikon 4.2). Tačnije, 36% predstavnika zakonodavne i 27% predstavnika izvršne vlasti ili ne zna ili smatra da govor mržnje nije zakonom zabranjen u Srbiji.

⁴² Predstavnici sudske vlasti nije postavljeno ovo pitanje jer se podrazumevalo da su upoznati sa zakonskim okvirom.

Grafikon 4.2.
Da li je govor mržnje zakonom zabranjen?

% predstavnika zakonodavne i izvršne vlasti



Pitanje: Da li je, prema vašim saznanjima, govor mržnje u Srbiji pravno regulisan, to jest zakonom zabranjen?

Prepoznavanje govora mržnje

Kao i u slučaju diskriminacije generalno, deo predstavnika organa javne vlasti ne prepoznaje govor mržnje uvek dosledno, već u vezi s konkretnom temom (najmanja osetljivost postoji kada su u pitanju tražioci azila i LGBT populacija).

Kao i u slučaju diskriminacije generalno, a da bi se razumelo kako predstavnici organa javne vlasti shvataju konkretno govor mržnje, ispitanicima je postavljeno pitanje u okviru kog je trebalo da za svaku tvrdnju kažu da li predstavlja govor mržnje ili ne.

Pitanje je bilo postavljeno na sledeći način: „Da li za vas sledeće tvrdnje predstavljaju zakonom zabranjen govor mržnje?... Kada neka JAVNA LIČNOST U MEDIJIMA IZJAVI...” Tabela 4.1. predstavlja procenat ispitanika koji su dali tačne odgovore. Tačni odgovori predstavljaju odgovor „da” na sve tvrdnje osim na tvrdnje „Sumnja se da među sveštenicima postoje slučajevi pedofilije” i „Sve političare zanima samo sopstveni interes”. Budući da su navedene dve tvrdnje stavljene u listu kao primeri koji ne predstavljaju govor mržnje, za ta pitanja je u tabelu unet procenat osoba koje su dale odgovor „ne”.

Tabela 4.1. Procenat predstavnika organa javne vlasti koji je tačno odgovorio⁴³ na pitanje da li je navedeni primer govor mržnje ili ne

Da li je to govor mržnje? % onih koji su odgovorili tačno	Tačan odgovor	Organi javne vlasti			
		Svi	Zakonodavna vlast	Izvršna vlast	Sudska vlast
Zdravstvene ustanove ne treba da leče obole od HIV-a/side	DA	87,7	86	89	90
Rome treba iseliti iz centra na periferiju velikih gradova	DA	78,3	79	80	75
Paradu ponosa treba sprečiti, makar i silom	DA	77,6	77	79	79
Romima ne treba davati socijalne stanove jer zbog njihovih kulturoloških razlika ne mogu da se prilagode životu u stambenim zgradama	DA	76,6	76	80	76
Treba ustati protiv islamizacije u Srbiji	DA	71,6	72	79	66
Jevreji su odgovorni za stradanje Hrista i njegovo konačno raspeće	DA	68,4	67	74	69
Homoseksualizam je bolest koju treba lečiti	DA	62,3	62	66	60
Tražioc azila su opasni jer istraživanja pokazuju da se u sredinama s većim brojem azilanata povećava i nivo kriminala	DA	56,0	57	58	54
Sumnja se da među sveštenicima postoje slučajevi pedofilije	NE	54,8	51	59	61
Sve političare zanima samo sopstveni interes	NE	48	43	49	58

Predstavnici organa javne vlasti uglavnom su osetljivi na različite oblike govora mržnje koji su se ispitivali na zadatim primerima. Međutim, **osetljivost varira u zavisnosti od teme**, pa se može primetiti da najmanja osetljivost postoji prema tražiocima azila, jer 44% predstavnika organa javne vlasti ne odgovara tačno: trećina (33%) smatra da tvrdnja „Tražioc azila su opasni jer istraživanja pokazuju da se u sredinama s većim brojem azilanata povećava i nivo kriminala” ne predstavlja govor mržnje i još 11% ne zna da li je to govor mržnje ili ne. Već je ranije rečeno da veliki procenat predstavnika organa javne vlasti ne prepoznaje diskriminaciju koja se odnosi na LGBT osobe, a i ovde se vidi da, u slučaju LGBT osoba, 30% predstavnika organa javne vlasti smatra da nije reč o govoru mržnje kada javna ličnost u medijima izjavi da je „homoseksualizam bolest koju treba lečiti” i dodatnih 8% nije sigurno.

⁴³ U Tabeli 4.1. dati su procenti tačnih odgovora, tj. ukoliko je tačan odgovor za datu tvrdnju predstavljao odgovor „da”, u tabeli je predstavljen procenat odgovora „da”. Ukoliko je tačan odgovor za datu tvrdnju predstavljao odgovor „ne”, u tabeli je predstavljen procenat odgovora „ne”.

Okvir 4.1. Ustavni sud je naredio zabranu delovanja organizacije „Obraz“ i njeno brisanje iz registra udruženja zbog govora mržnje prema seksualnim manjinama (Ustavni sud Srbije, VIU-249/2009, 12. jun 2012). Takođe, Viši sud u Beogradu izrekao je svoju prvu presudu za govor mržnje na osnovu člana 11. Zakona o zabrani diskriminacije. U ovom slučaju utvrđeno je da komentari čitalaca objavljeni u julu 2009. godine na veb-sajtu dnevnih novina povodom jednog članka, predstavljaju govor mržnje uperen protiv LGBT populacije. Pronađeno je da su novine delovale diskriminaciono prema njima omogućavajući objavljivanje takvih komentara. Sud je odredio privremenu meru i zabranio objavljivanje spornih komentara na sajtu, i naredio je objavljivanje presude u celosti. Pomenutu odluku potvrdio je Apelacioni sud u februaru 2012. godine (Beogradski centar za ljudska prava, *Ljudska prava u Srbiji u 2011*, str. 265–266).

Takođe je važno naglasiti da dve tvrdnje koje su na listi navedene kao primeri u kojima ne postoji govor mržnje, većina predstavnika organa javne vlasti uglavnom nije prepoznala kao takve. Naime, tvrdnje „Sve političare zanima samo sopstveni interes“ i „Sumnja se da među sveštenicima postoje slučajevi pedofilije“ uvedene su na listu kao tvrdnje koje ne bi mogle da se smatraju govorom mržnje jer u ovim izjavama nema elemenata koji podstiču na diskriminaciju, mržnju ili nasilje zbog ličnog svojstva s jedne strane, a akteri u ovim tvrdnjama predstavljaju grupe koje nisu ugrožene već su bliske centrima moći, s druge strane. Ipak, 46% predstavnika organa javne vlasti smatra da i tvrdnja „Sve političare zanima samo sopstveni interes“ predstavlja govor mržnje i još 6% predstavnika ne zna da li predstavlja ili ne. Takođe, 37% smatra da tvrdnja „Sumnja se da među sveštenicima postoje slučajevi pedofilije“ predstavlja govor mržnje i dodatnih 8% nije sigurno.

Gledano po institucijama, opštinski odbornici skloniji su da i dva data primera proglašavaju govorom mržnje (56% opštinskih odbornika smatra da tvrdnja koja se odnosi na političare predstavlja govor mržnje, a 44% misli da to predstavlja i tvrdnja u vezi sa sveštenim licima). Sudije i sudski pomoćnici su manje od svih ostalih grupa skloni da ove dve tvrdnje svrstavaju u govor mržnje, mada je i u toj grupi procenat i dalje visok (oko trećina sudija i njihovih pomoćnika smatra da bi ove tvrdnje mogle da se podvedu pod govor mržnje). S druge strane, nema razlike između predstavnika različitih institucija kada su u pitanje ostale tvrdnje s liste.

Kao i u slučaju prepoznavanja diskriminacije generalno, na osnovu odgovora na set tvrdnji o govoru mržnje napravljen je indeks prepoznavanja govora mržnje.⁴⁴ Rezultati analiza dobijeni na osnovu indeksa prepoznavanja govora mržnje u velikoj meri odlikavaju razlike dobijene analizom indeksa prepoznavanja diskriminacije. Tako, nisu nađene razlike u prepoznavanju govora mržnje između predstavnika tri grane vlasti (zakonodavne, izvršne i sudske).⁴⁵ Razlike nisu nađene ni između predstavnika različitih institucija (osim između Pokrajinske vlade i ostalih institucija)⁴⁶ (Grafikon 4.3). Takođe, istraživanje nije pokazalo ni razlike u odnosu na učešće u vlasti (da li predstavnici pripadaju vlasti ili opoziciji).⁴⁷ Međutim, ponovo su uočene regionalne razlike: govor mržnje u većoj meri prepoznaju predstavnici iz zapadne Srbije, Beograda i Vojvodine, a najmanje iz južne i istočne Srbije⁴⁸ (Grafikon 4.4).

⁴⁴ Indeks je dobijen tako što je skor (broj tačnih odgovora) svakog ispitanika podeljen s maksimalnim mogućim brojem tačnih odgovora (tačnije sa 10, pošto je bilo zadato 10 tvrdnji).

⁴⁵ Za merenje razlika korišćena je ANOVA $F(2,1350) = 3,10$

⁴⁶ Za merenje razlika korišćena je ANOVA $F(9,1343) = 4,87, p < 0,01$

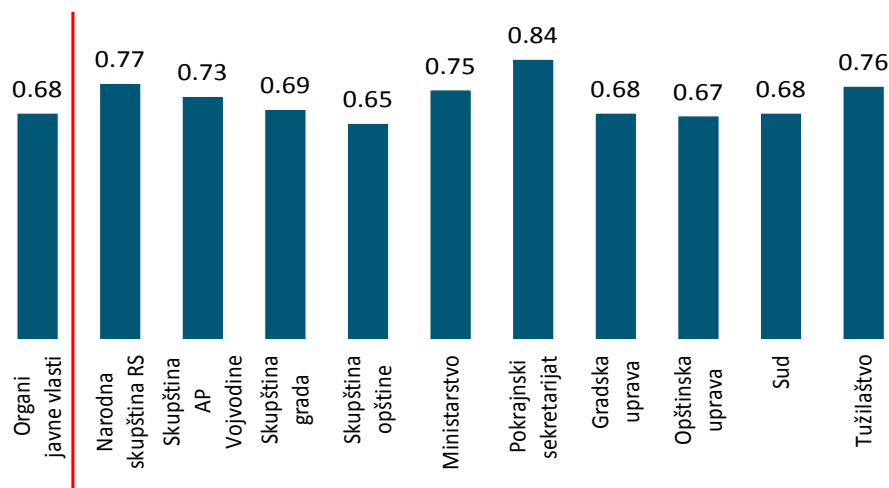
⁴⁷ Za merenje razlika korišćena je ANOVA $F(2,1350) = 0,92$

⁴⁸ Za merenje razlika korišćena je ANOVA $F(5,1347) = 10,39, p < 0,01$

Razlike u osetljivosti šta predstavlja govor mržnje a šta ne, uočavaju se, očekivano, srazmerno indeksu znanja o diskriminaciji. Osobe koje imaju viši indeks znanja o diskriminaciji češće su osetljivije i na govor mržnje, ali veza između te dve osetljivosti nije potpuna.⁴⁹

Okvir 4.2. Da sudske vlasti ne prepoznaju uvek govor mržnje prema LGBT populaciji govori i tok sudskog slučaja Dragana Markovića Palme po tužbi za diskriminaciju. *Blic* 8. 11. 2013. izveštava da je „Gej strejt alijansa” protiv Dragana Markovića Palme u avgustu 2011. podnela tužbu na osnovu Zakona o zabrani diskriminacije jer je Marković drugačiju seksualnu orijentaciju prikazao kao bolest i kao nešto nenormalno, i to preko javnih glasila. Tužba je podneta zbog njegove izjave od 15. avgusta 2011. u kojoj je rekao: „Stav Jedinstvene Srbije i moj lični stav je – mi smo protiv svakog skupa gde homoseksualci demonstriraju ulicama Beograda i žele da prikažu nešto što je bolest da je normalno.” Prvi osnovni sud u Beogradu doneo je u ponovljenom postupku novu prvostepenu presudu kojom se tužba GSA odbacuje kao neosnovana. <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/418548/Palma-oslobodjen-tuzbi-za-diskriminaciju-Za-sud-prihvatljivo-nazvati-gejeve-bolesnim>

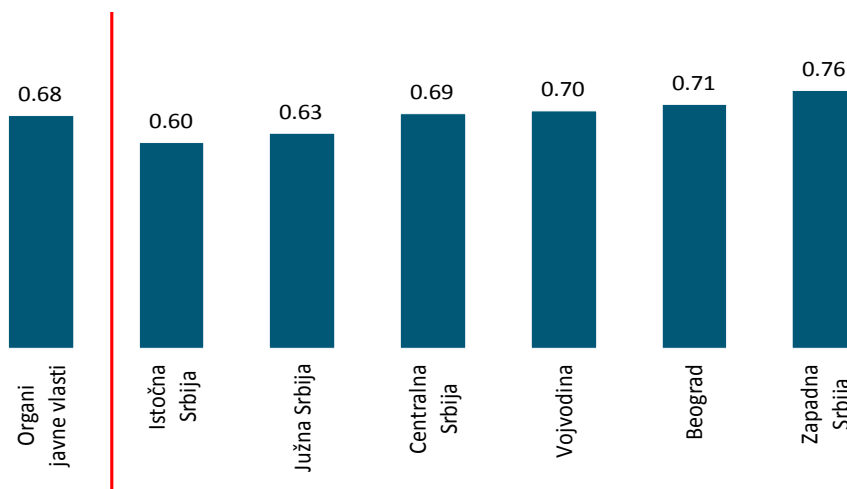
Grafikon 4.3.
Indeks prepoznavanja govora mržnje po institucijama



Indeks znanja o diskriminaciji predstavlja ukupan broj tačnih odgovora svakog ispitanika podeljen s maksimalnim mogućim brojem tačnih odgovora.

⁴⁹ Veza između indeksa znanja o diskriminaciji indeksa prepoznavanja govora mržnje merena je Pirsonovim koeficijentom korelacije, $r = 0,44$, $p < 0,01$

Grafikon 4.4.
Indeks prepoznavanja govora mržnje po regionima



Indeks znanja o diskriminaciji predstavlja ukupan broj tačnih odgovora svakog ispitanika podeljen s maksimalnim mogućim brojem tačnih odgovora.

Postojanje govora mržnje u Srbiji

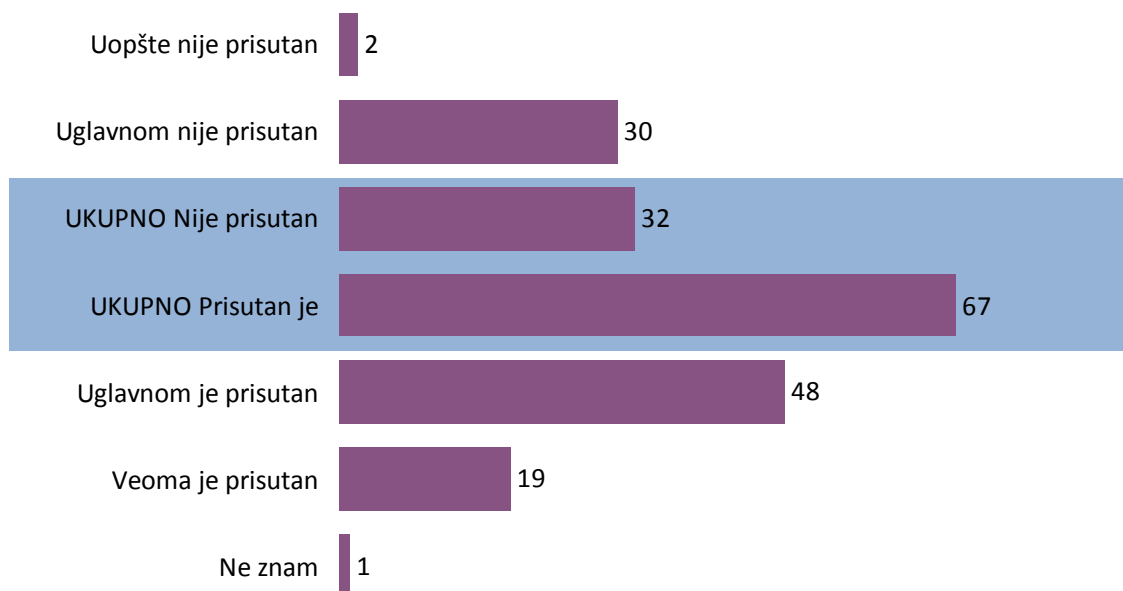
Većina predstavnika organa javne vlasti smatra da govor mržnje postoji u Srbiji. Ipak, trećina smatra da ne postoji.

Dok dve trećine (67%) predstavnika organa javne vlasti smatra da govor mržnje postoji u Srbiji (pritom petina ili 19% misli da je veoma izražen), gotovo trećina (32%) smatra da, ipak, govora mržnje u Srbiji nema, tačnije svega 2% smatra da ga uopšte nema, dok 30% na govor mržnje u Srbiji gleda kao na povremenu i sporadičnu pojavu (Grafikon 4.5). Iako u vezi s ovom ocenom nema razlike u zavisnosti od institucije u kojoj predstavnik radi, niti u zavisnosti od tipa vlasti koju predstavlja (zakonodavna, izvršna ili sudska), razlika se primećuje shodno ličnom iskustvu s diskriminacijom. Osobe koje smatraju da su bile diskriminisane, u većoj meri smatraju da je govor mržnje zastupljen (79%), odnosno veoma zastupljen (29%) u Srbiji.

Grafikon 4.5

Prisutnost govora mržnje u Srbiji?

% predstavnika organa javne vlasti



Pitanje: Po Vašem mišljenju, u kojoj meri je govor mržnje prisutan u Srbiji?

Stav prema govoru mržnje

Deo predstavnika organa javne vlasti ambivalentan je prema govoru mržnje.

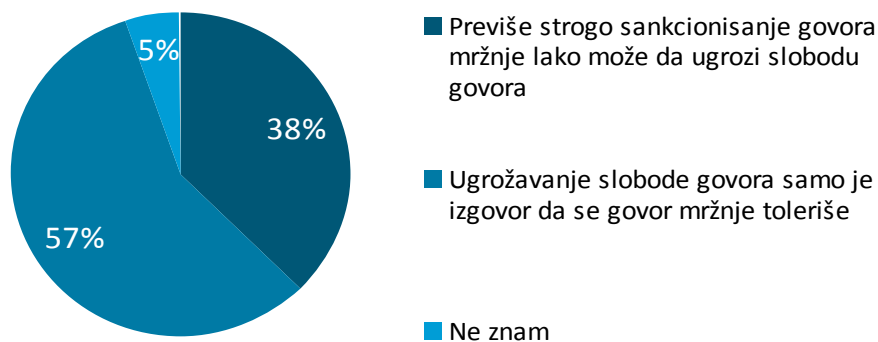
Većina predstavnika organa javne vlasti ima stav da govor mržnje treba sankcionisati. Ipak, značajan procenat (više od trećine) smatra da previše strogo kažnjavanje govora mržnje ugrožava slobodu govora.

Više od trećine ili tačnije 38% predstavnika organa javne vlasti smatra da „previše strogo sankcionisanje govora mržnje lako može da ugrozi slobodu govora”, dok 57% predstavnika organa javne vlasti smatra da je „ugrožavanje slobode govora samo izgovor da se govor mržnje toleriše” (Grafikon 4.6). Nisu nađene razlike u stavovima između predstavnika tri grane vlasti. Što se tiče institucija, predstavnici Pokrajinske vlade češće od predstavnika drugih institucija izražavaju stav da je „ugrožavanje slobode govora samo izgovor da se govor mržnje toleriše” (87%).

Grafikon 4.6.

Stav prema govoru mržnje

% predstavnika organa javne vlasti



Pitanje: Koji stav je bliži vašem?




5. Stavovi prema postojanju diskriminacije i predrasuda među predstavnicima organa javne vlasti


Ocena predstavnika organa javne vlasti u kojoj meri predrasude i diskriminacija postoje među njihovim kolegama

Prema viđenju samih predstavnika organa javne vlasti, među njihovim kolegama postoje predrasude prema određenim grupama, posebno prema osobama homoseksualne orijentacije i pripadnicima malih verskih zajednica, kao i prema osobama obolelim od HIV-a, Romima i deci sa smetnjama u razvoju.

Predstavnicima organa javne vlasti postavljen je set pitanja o postojanju predrasuda među njihovim kolegama, budući da one često uslovljavaju diskriminišuće ponašanje. Set je uključivao 12 tvrdnji koje izražavaju predrasude poput tvrdnje „Nemam ništa protiv Roma, ali oni, ipak, vole da krađu”. Predstavnici organa javne vlasti upitani su da ocene koji bi se deo predstavnika institucije u kojoj rade, po njihovom mišljenju, složio sa svakom datom tvrdnjom (ponuđena je petostepena skala od „Gotovo niko se ne bi složio” do „Gotovo svi bi se složili”).



Na osnovu ocena predstavnika organa javne vlasti najviše predrasuda među njihovim kolegama postoji prema osobama homoseksualne orijentacije i pripadnicima malih verskih zajednica (Grafikon 5.1). Čak 40% predstavnika organa javne vlasti smatra da bi se većina njihovog radnog okruženja složila s tvrdnjom da je homoseksualnost bolest, a to mišljenje je posebno izraženo među predstavnicima opštinskih uprava i predstavnicima s nešto slabijim znanjem o diskriminaciji. Još veći procenat, 65% predstavnika ukazalo je na postojanje „nešto blažeg” negativnog stava prema homoseksualcima, navodeći da većina njihovih kolega „nema ništa protiv njih, ali neka oni to budu kod svoje kuće, a ne u javnosti”, dok je svega 13% predstavnika javne vlasti ocenilo da u njihovoj instituciji većina ne deli to mišljenje. Ocene predstavnika organa javne vlasti ukazuju na to da, prema njihovom mišljenju, predrasude prema malim verskim zajednicama, poput adventista i Jehovinih svedoka, postoje među kolegama, budući da polovina veruje kako bi većina u njihovoj instituciji (53%) iskazala saglasnost s tvrdnjom da ove zajednice „često zloupotrebljavaju naivnost i poverenje mladih ljudi”. Uzevši u obzir značaj postojanja predrasuda za pojavu diskriminacije i prethodni nalaz da gotovo dve trećine predstavnika organa javne vlasti ne smatra male verske zajednice diskriminisanim, može se zaključiti da postoji veliki potencijal za diskriminaciju ove grupe u društvu.

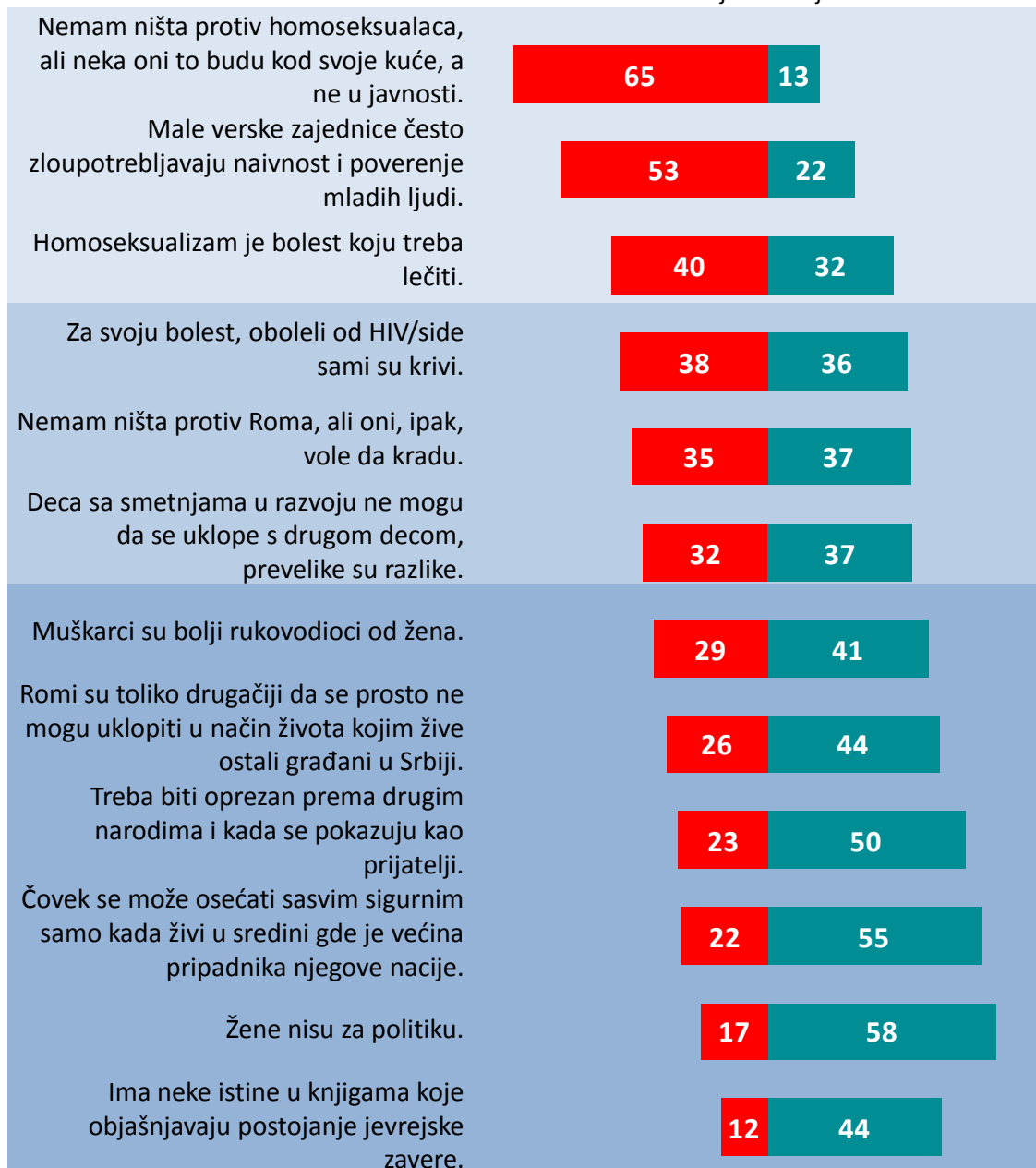


Grafikon 5.4


Prisutnost predrasuda

% predstavnika organa javne vlasti

■ % većina u ovoj instituciji bi se složila
 ■ % većina u ovoj instituciji se ne bi složila




Pitanje: Kakva mišljenja preovlađuju u ovom instituciji? kažite svoje mišljenje o tome koji deo bi se složio odnosno ne bi složio sa tim tvrdnjama?



Ocene predstavnika organa javne vlasti ukazuju na polarizovano mišljenje zaposlenih u organima u kojima rade o obolelima od HIV-a, Romima i deci sa smetnjama u razvoju. Naime, približno je isti procenat predstavnika koji navode da u njihovoj instituciji većina ima predrasude prema datoj grupi i procenat predstavnika koji navode da većina takve predrasude nema. Da smatraju da u instituciji u kojoj rade preovladava mišljenje „da su oboleli od HIV-a/side sami odgovorni za svoju bolest” navelo je 38% predstavnika organa javne vlasti. Takođe, 35% predstavnika smatra da među njihovim kolegama u organima javne vlasti postoje predrasude prema Romima „koji, ipak, vole da krađu”, a još 32% da postoje i prema decom sa smetnjama u razvoju koja „ne mogu da se uklope s drugom decom”. Prema ocenama predstavnika organa javne vlasti, među kolegama su najmanje zastupljene predrasude prema drugim narodima i rodni stereotipi.

Okvir 5.1. Predrasudom da su „oboleli od HIV/aids-a sami odgovorni za svoju bolest” zanemaruje se činjenica da se u Srbiji često diskriminišu deca koja su HIV pozitivna, a koja nikako ne mogu biti odgovorna za svoju bolest. Poznat je slučaj dečaka koji je pokušao da se upiše u školu 1997. godine. Njegovo zdravstveno stanje je saopšteno roditeljima ostale dece bez njegove, odnosno saglasnosti njegovih roditelja. Pošto su se roditelji žalili, dečak je sprečen da pohađa nastavu zajedno sa ostalom decom. Nakon više meseci i velike medijske pažnje, Ministarstvo prosvete je pronašlo diskriminaciono rešenje da mu obezbedi individualnu nastavu sa učiteljem koji je pristao da radi sa njim (Stigma i diskriminacija ljudi koji žive sa HIV-om, jul 2007., str 45).



Okvir 5.2. Diskriminacija prema deci sa smetnjama u razvoju takođe je široko rasprostranjena diskriminacija u praksi Poverenika. U jednom slučaju, utvrđena je diskriminacija deteta na osnovu smetnji u razvoju i invaliditeta. U pitanju je dete sa smetnjama u razvoju koje nastavu pohađa po individualnom obrazovnom planu. On je završio peti razred, ali je ocenjen samo iz četiri predmeta, dok iz ostalih predmeta nije dobio ocene jer nije pohađao nastavu i nema upisano s kojim opštim uspehom je završio peti razred. Zbog toga je Školska uprava od osnovne škole tražila da izradi individualni obrazovni plan za sve predmete i stvori uslove koji će omogućiti da dete bude uključeno u nastavu iz svih predmeta, u onoj meri koja je za njega optimalna (pritužba V. B. protiv osnovne škole T. R., br. 07-00-498/2013-02 datum 11. 10. 2013).

Ocena postojanja predrasuda među kolegama u instituciji u kojoj rade najveća je među opštinskim i gradskim odbornicima, a najmanja među predstavnicima pokrajinske i republičke vlade. Takođe, primećene su i regionalne razlike koje ukazuju na to da je ocena postojanja predrasuda među kolegama najveća u južnoj i istočnoj Srbiji, a najmanja u Vojvodini i Beogradu.⁵⁰

Određeni broj predstavnika organa javne vlasti smatra da je u organima javne vlasti zastupljena i diskriminacija, tj. nejednak tretman određenih grupa: u zavisnosti od organa, između trećine i šestine predstavnika smatra da se u datom organu javne vlasti ne tretira svaki građanin na isti način (30% u slučaju sudova, a najmanji procenat, 16%, u slučaju Pokrajinske skupštine i pokrajinskih sekretarijata)

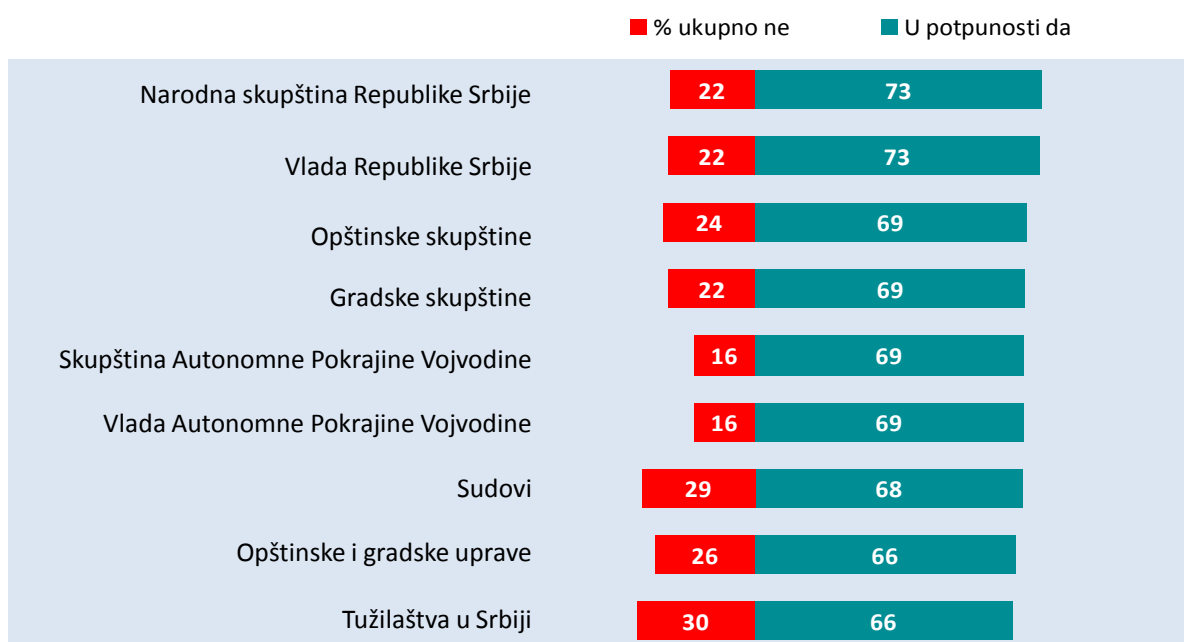
Iako većina predstavnika organa javne vlasti smatra da diskriminacija u organima javne vlasti ne postoji, za pojedine organe čak trećina predstavnika smatra da ne tretiraju

⁵⁰ Korišćena analiza varijanse na osnovu sumarnog skora na svim tvrdnjama, za razliku po organima javne vlasti $F(9,1039) = 4,55, p < 0,01$, za razliku po regionima $F(5,1043) = 16,86, p < 0,001$

sve građane jednako bez obzira na njihovu nacionalnost, veru, seksualnu orijentaciju, pol, uzrast, političku pripadnost ili bilo koje drugo lično svojstvo (Grafikon 5.2). Drugačije rečeno, preko dve trećine predstavnika organa javne vlasti ocenilo je da u institucijama sve tri grane vlasti ne dolazi do diskriminacije po bilo kom osnovu. Da Narodna skupština i Vlada Republike Srbije jednako tretiraju sve građane smatra najveći procenat predstavnika organa javne vlasti, njih 73%. Isti pozitivan stav iskazalo je 69% predstavnika organa javne vlasti i kada je reč o radu opštinskih i gradskih skupština, kao i pokrajinskih organa. S druge strane, gotovo trećina predstavnika organa javne vlasti negativno je evaluirala odnos sudova (29%) i tužilaštva (30%) prema građanima, ocenjujući da te institucije ne tretiraju sve pojedince na isti način. Negativne ocene zabeležene su i u vezi s tretmanom prema građanima opštinskih i gradskih uprava (26%), opštinskih skupština (24%), gradskih skupština (22%), Narodne skupštine (22%) i Vlade Republike Srbije (22%). Predstavnici sudske vlasti generalno pozitivnije ocenjuju način na koji organi javne vlasti tretiraju građane, dok predstavnici zakonodavne vlasti, predstavnici koji su lično bili izloženi diskriminaciji i osobe muškog pola, u većem procentu smatraju da diskriminacija postoji u organima javne vlasti.

Grafikon 5.2.
Percepcija diskriminacije u organima javne vlasti

% predstavnika organa javne vlasti



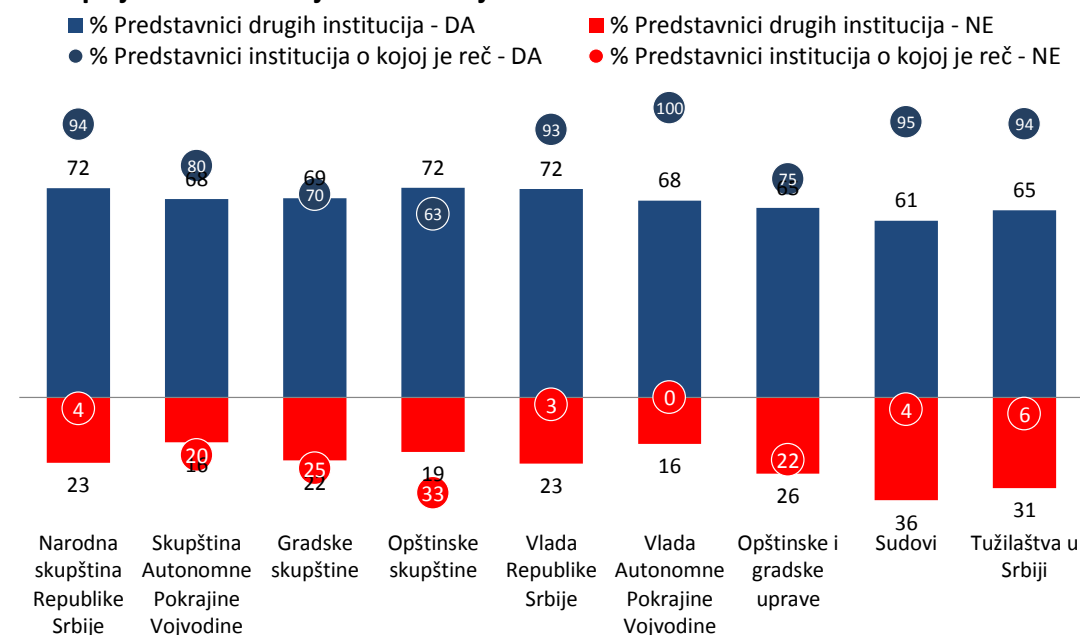
Pitanje: U kojoj meri ove institucije jednako tretiraju sve građane, bez obzira na njihovu nacionalnost, veru, seksualnu orijentaciju, pol, uzrast, političku pripadnost ili bilo koje drugo lično svojstvo?

Uočeno je da većinu organa javne vlasti znatno pozitivnije ocenjuju njihovi predstavnici nego što to čine predstavnici drugih organa javne vlasti. Naime, ukoliko se uporede mišljenja samih predstavnika određenog organa javne vlasti o tome u kojoj meri ta institucija jednako tretira sve građane i svih ostalih predstavnika, primećuju se znatne razlike (Grafikon 5.3). Predstavnici organa sudske i izvršne vlasti na republičkom i pokrajinskom nivou i predstavnici Narodne skupštine pozitivnije ocenjuju vlastitu instituciju

od drugih predstavnika. Takođe, i predstavnici izvršne vlasti na lokalnom nivou, kao i predstavnici Pokrajinske skupštine, pozitivnije ocenjuju svoje institucije nego što ih drugi ocenjuju, iako je razlika nešto manja. Jedino predstavnici skupština opština u većoj meri primećuju diskriminaciju u ovom organu javne vlasti nego što to čine drugi, dok razlika nije uočena kada je reč o gradskim skupštinama.

Grafikon 5.3.

Percepcija diskriminacije u institucijama



Pitanje: U kojoj meri ove institucije jednako tretiraju sve građane, bez obzira na njihovu nacionalnost, veru, seksualnu orijentaciju, pol, uzrast, političku pripadnost ili bilo koje drugo lično svojstvo?

Stav prema diskriminaciji u organima javne vlasti

Predstavnici organa javne vlasti smatraju da se diskriminaciona ponašanja javnih službenika ne smeju tolerisati.

Predstavnici organa javne vlasti slažu se u stavu da diskriminaciona ponašanja ili izjave javnih službenika imaju veću težinu i da ih treba oštrije sankcionisati nego kad su građani ti koji diskriminišu. Čak se 88% predstavnika organa javne vlasti slaže s tvrdnjom „Javni radnici i predstavnici vlasti treba da imaju veću odgovornost od običnih građana, te ih treba oštrije kažnjavati za diskriminaciono ponašanje ili izjave“, dok se svega 12% ne slaže.

Percepcija predstavnika organa javne vlasti u kojoj meri je diskriminacija zastupljena u instituciji u kojoj rade

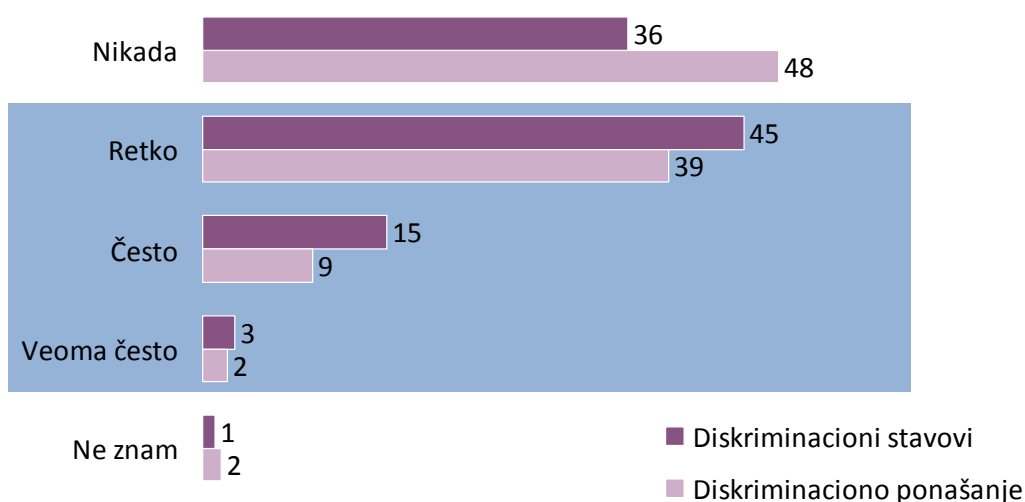
Preko polovine predstavnika organa javne vlasti smatra da su u institucijama u kojima rade njihove kolege iznosile diskriminacione stavove ili ispoljavale diskriminaciono ponašanje, što je uglavnom naišlo na osudu, ali se u znatnom broju organa javne vlasti i toleriše. Dobijeni podaci upućuju na zaključak da se u sredinama u kojima se toleriše, diskriminacioni stavovi i ponašanja češće i javljaju. Svega dve trećine predstavnika organa javne vlasti koji su prisustvovali iznošenju diskriminacionih stavova ili diskriminacionom aktu bilo je spremno da se tome suprotstavi, a manje od 5% je ove stavove ili akt prijavilo nadležnoj osobi ili instituciji.

Svega nešto više od trećine predstavnika organa javne vlasti (36%) nikada nije primetilo da kolege u instituciji u kojoj rade iznose diskriminacione stavove, dok se po mišljenju 63% predstavnika u njihovoj radnoj sredini to dešava barem sporadično. Ipak, preovladava ocena da se **retko** dešava da neko od kolega iznese stav ili mišljenje kojim se omalovažava ili vređa neka grupa (45%), dok je svega 3% predstavnika organa javne vlasti učestalost opisalo kao „veoma čestu” (Grafikon 5.4). Predstavnicima sudske vlasti u znatno manjem procentu od proseka opažaju diskriminacione stavove u izjavama svojih kolega, te je tako 45% predstavnika ove grane vlasti izjavilo da se to nikada ne dešava. S druge strane, zaposleni u zakonodavnoj vlasti češće od proseka izveštavaju o učestalim izjavama tog tipa (23% je dalo ocenu „često” ili „veoma često”).

Grafikon 5.4.

Postojanje diskriminacionih stavova i diskriminacionog ponašanja u organima javne vlasti

% predstavnika organa javne vlasti



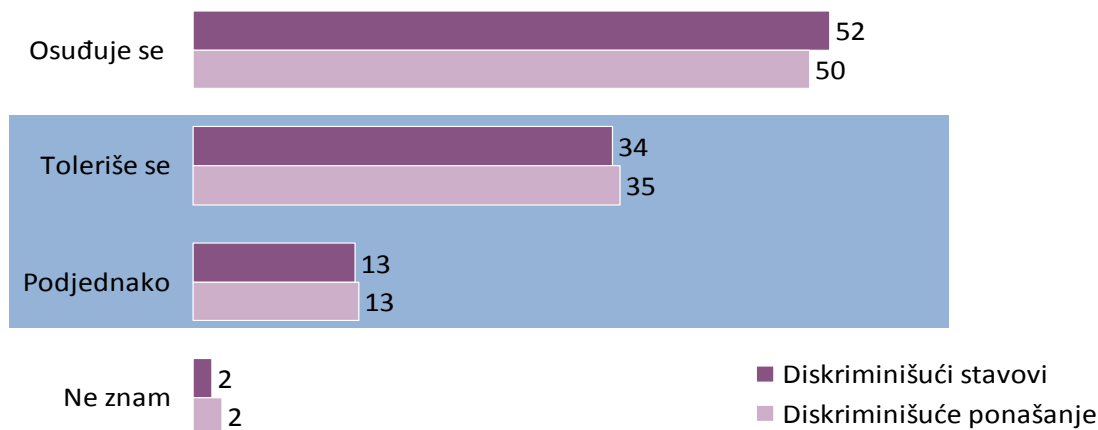
Pitanja: Koliko se često dešava da od svojih kolega i saradnika u ovoj instituciji čujete određeni stav ili mišljenje kojim se omalovažava ili vređa neka grupa? / Koliko često se dešava da neko od vaših kolega i saradnika vrši neki oblik DISKRIMINACIJE?

Prema zapažanjima predstavnika o učestalosti nekog oblika diskriminacije koji sprovode kolege u njihovoj instituciji, može se zaključiti da su diskriminaciona ponašanja ipak nešto manje zastupljena od diskriminacionih stavova (Grafikon 5.5). Naime, da neko od kolega i saradnika vrši diskriminaciju ocenilo je 50% predstavnika organa javne vlasti, uglavnom ocenjujući da su u pitanju retki slučajevi (39%). Iako su generalno češće od predstavnika ostalih grana vlasti navodili da se takvi slučajevi nikada ne događaju (65%), ipak **trećina predstavnika sudske vlasti (33%) smatra da se dešavaju slučajevi da njihov kolega ili saradnik vrši diskriminaciju.**

Primetno je da postoji visok stepen korelacije između diskriminacionih stavova i diskriminacionog ponašanja u nekoj instituciji. Tako je 73% predstavnika javne vlasti koji su u organu u kom rade primetili iznošenje stavova ili mišljenja kojima se omalovažava ili vređa neka grupa, takođe opazili i diskriminaciono ponašanje svojih kolega.

Grafikon 5.5.
Reakcija na diskriminacione stavove i diskriminaciono ponašanja u organima javne vlasti

% predstavnika organa javne vlasti koji su primetili iznošenje diskriminacionih stavova (64%) / diskriminaciono ponašanje (52%)



Pitanja: Generalno, da li se u vašem radnom okruženju u većoj meri osudjuje ili se u većoj meri toleriše izražavanje stavova ili mišljenja kolega kojima se diskriminiše neka grupa/ponašanje kolega koje JE DISKRIMINATORNO?

Učestalost obrazaca reagovanja gotovo je identična i za diskriminacione stavove i za diskriminaciono ponašanje. Naime, polovina predstavnika organa javne vlasti reakcije okruženja u kojem rade okarakterisala je kao osudu, bilo u slučajevima iznošenja stava kojim se vređa neka grupa (52%) bilo u slučajevima diskriminacije (50%). Ipak, **trećina predstavnika organa javne vlasti primećuje toleranciju kolega kada se neki od pomenutih slučajeva desi (35% prilikom diskriminacionog ponašanja, 34% kada je reč o iznošenju diskriminacionih stavova)** (Grafikon 5.5).

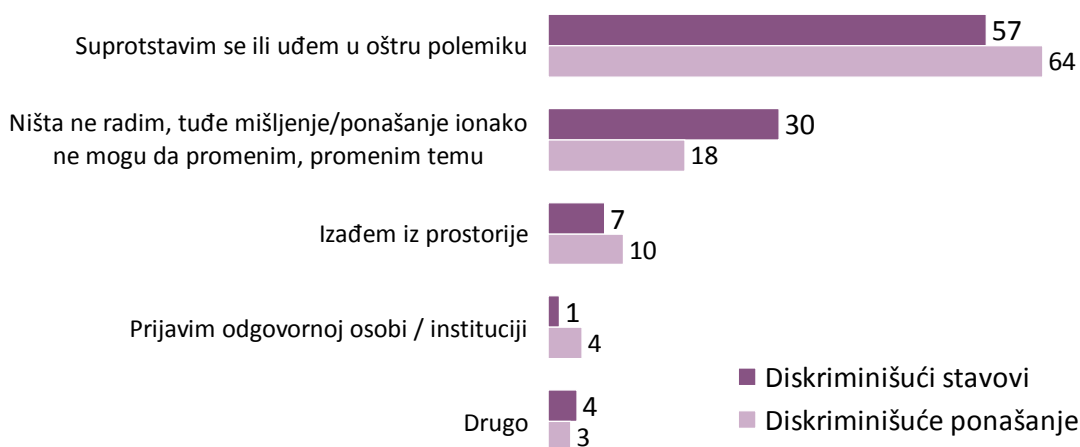
Predstavnici organa javne vlasti koji smatraju da se u njihovoj instituciji češće iznose diskriminacioni stavovi i mišljenja ili dešavaju akti diskriminacije, češće su reakcije svojih kolega ocenili kao tolerisanje takvih stavova i ponašanja. Dobijeni podaci mogli bi da se posmatraju i obrnuto i da **upućuju na zaključak da se u sredinama u kojima se tolerišu, diskriminacioni stavovi i ponašanja češće i javljaju.**

Dve trećine predstavnika organa javne vlasti koji su učestvovali u ovom istraživanju, a na radnom mestu su prisustvovali situacijama u kojima je bilo diskriminacije ili iznošenja diskriminacionih stavova, prema sopstvenim tvrdnjama, u tim se trenucima suprotstave svojim kolegama koji to čine ili uđu u oštru polemiku s njima. Ovakav vid reakcije ipak je nešto češći kada se kolege na poslu ponašaju na diskriminacioni način, kada se suprotstavi 64% predstavnika organa javne vlasti, nego kada iznose stavove i mišljenja koji diskriminišu neku grupu, tada se suprotstavlja 57% predstavnika (Grafikon 5.6). **Ipak, svega je 4% predstavnika organa javne vlasti koji su se na radnom mestu suočili s diskriminacijom, prema sopstvenim rečima, to prijavilo odgovornoj osobi, odnosno instituciji.** Ostali predstavnici uglavnom ništa ne rade, budući da veruju kako ne mogu da promene tuđa mišljenja, odnosno ponašanja (30% u vezi s diskriminacionim stavovima, 18% u vezi s diskriminacionim ponašanjem) ili napuste prostoriju (7% kada se iznose diskriminacioni stavovi, 10% kada dođe do diskriminacionog ponašanja). Izostanak aktivne reakcije nešto je tipičniji za predstavnike sudske vlasti (48% aktivno se suprotstavi iznošenju diskriminacionih stavova, a 52% diskriminacionom ponašanju), kao i za one predstavnike javne vlasti koji imaju niži nivo znanja o diskriminaciji.

Grafikon 5.6.

Reakcije predstavnika organa javne vlasti na diskriminacione stavove i diskriminaciono ponašanje kolega



% predstavnika organa javne vlasti koji su primetili iznošenje diskriminacionih stavova (64%) / diskriminaciono ponašanje (52%)





Pitanja: Kako vi reagujete u takvoj situaciji?



Da li postoji spremnost za suprotstavljanje diskriminatorima?



Deklarativna spremnost predstavnika organa javne vlasti da se aktivno suprotstave kolegama koje diskriminišu i da ih prijave nadležnim organima daleko prevazilazi reagovanje u stvarnim situacijama. Naime, kada se svim predstavnicima javne vlasti postavi dodatno pitanje u kojoj meri bi bili spremni da se aktivno suprotstave u situaciji kada neko od kolega različito tretira stranke ili druge zaposlene usled nekog ličnog svojstva, procenat onih koji tvrde da bi bili spremni znatno je veći od procenta predstavnika koji su naveli da su se suprotstavili u pomenutim situacijama (dok 90% iznosi deklarativnu spremnost, 64% se aktivno suprotstavlja u situaciji diskriminacije). Viši stepen spremnosti na ovaj način iskazali su predstavnici organa javne vlasti koji su sami bili izloženi diskriminaciji i oni koji o ovoj temi znaju više. Na sličan način, kada su svi predstavnici organa javne vlasti koji su učestvovali u ovom istraživanju odgovorili u kojoj meri bi bili spremni da diskriminaciju koju vrši njihov kolega prijave nadležnom organu, dobijeni su rezultati koji su mnogo pozitivniji od podataka o najčešćoj reakciji na diskriminaciju. **Dve trećine predstavnika organa javne vlasti (66%) izjavilo je da bi u toj hipotetičkoj situaciji bilo spremno da slučaj prijave, dok je svega 4% onih koji su prisustvovali takvoj sceni izjavilo da je to zaista i učinilo.** Nešto veću deklarativnu spremnost da prijave diskriminaciju iskazali su predstavnici zakonodavne i izvršne vlasti i predstavnici vlasti čije je znanje o diskriminaciji veće, dok bi predstavnici sudske vlasti u manjoj meri bili spremni da to učine.



6. Stavovi prema odgovornosti i ulozi institucija u borbi protiv diskriminacije

Na kome leži odgovornost u borbi protiv diskriminacije?

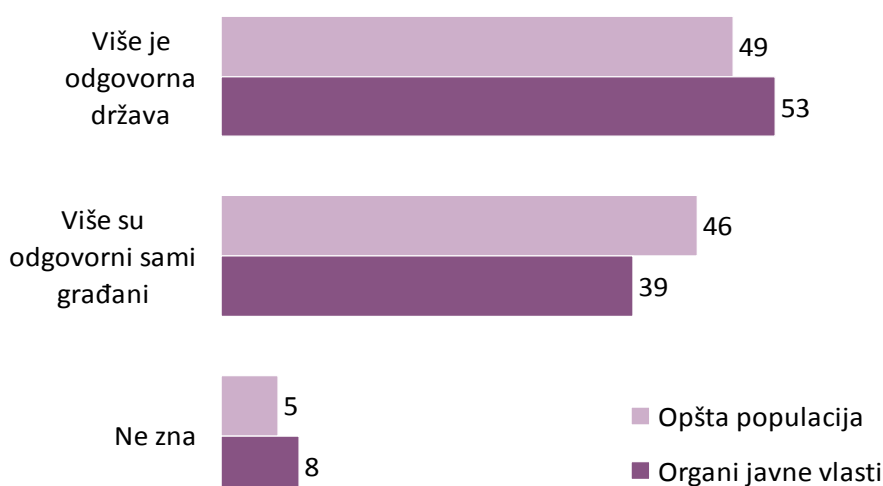
Odgovornost za borbu protiv diskriminacije leži i na državi i na građanima. Ipak, u velikom procentu izražen je stav da su diskriminisane grupe same odgovorne za svoj položaj, čime se relativizuje odgovornost države i društva.

Kada se postavi pitanje na kome u društvu više leži odgovornost za razbijanje predrasuda i borbu protiv diskriminacije, mišljenja su podeljena. Tako 53% predstavnika organa javne vlasti smatra da je više odgovorna država, dok 39% smatra da su više odgovorni sami građani (Grafikon 6.1). Iako su stavovi opšte populacije slični, donekle se i razlikuju – građani nešto češće smatraju da odgovornost više leži na samim građanima (46% građana smatra da su više odgovorni sami građani, a 49% da je više odgovorna država).


Grafikon 6.1.

Odgovornost za borbu protiv predrasuda

% predstavnika organa javne vlasti i građana



Pitanje: Kada su u pitanju predrasude, da li je, po vašem mišljenju, za promenu svesti građana više odgovorna država, ili su više odgovorni sami građani?



Međutim, dosta je indikativno da je među predstavnicima organa javne vlasti veoma zastupljeno **mišljenje da su same diskriminisane grupe odgovorne za svoj položaj**. Naime, skoro polovina predstavnika organa javne vlasti (48%) slaže se s tvrdnjom da „Osobe koje su diskriminisane ne čine dovoljno da se njihov položaj promeni i poboljša”. Ovdje je primetna razlika između osoba s višim i nižim znanjem o diskriminaciji – osobe koje pokazuju više znanje o diskriminaciji u nešto manjoj meri smatraju da su same diskriminisane osobe odgovorne za svoj položaj (43%).




Da li se država bavi problemom diskriminacije?




Predstavnici organa javne vlasti smatraju da se država ne bavi dovoljno problemom diskriminacije.

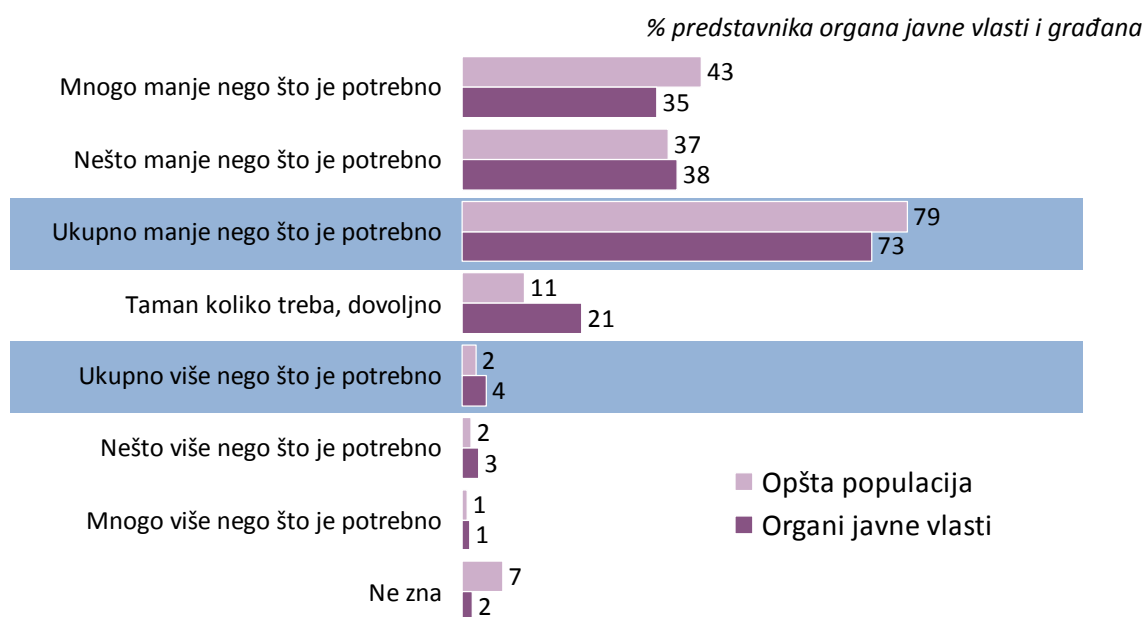
Čak **73%** predstavnika organa javne vlasti smatra da se država problemom diskriminacije bavi manje nego što je potrebno (Grafikon 6.2). S druge strane, 21% predstavnika organa javne vlasti smatra da se država tim problemom bavi taman koliko treba, a 4% predstavnika da se bavi više nego što je potrebno. Osobe koje smatraju da su same bile izložene diskriminaciji češće izražavaju stav da se država ne bavi dovoljno tim problemom (83%).



Predstavnici organa javne vlasti navode kao glavne razloge zašto se država u većoj meri ne bavi problemom diskriminacije **nedostatak političke volje (32%)** i **postojanje prioritetnijih problema (31%)**. Još 19% smatra da država ne prepoznaje značaj problema diskriminacije u dovoljnoj meri, dok 17% smatra da problem leži u tome što i među odgovornim ljudima u državnim institucijama ima onih koji imaju predrasude i skloni su diskriminacionom ponašanju. Osobe koje su same iskusile diskriminaciju češće navode da problem leži u postojanju predrasuda i diskriminacije u samim državnim institucijama (22% osoba koje su iskusile diskriminaciju navodi taj razlog).



Grafikon 6.2.
Koliko se država bavi problemom diskriminacije?



Pitanje: U kojoj se meri, prema vašem mišljenju, država bavi problemom diskriminacije?

Mali broj onih koji su naveli da se država bavi problemom diskriminacije više nego što je potrebno (4% predstavnika organa javne vlasti) najčešće smatra da država to čini pod pritiskom EU jer je to bitan element u procesu pridruživanja EU.

Odgovornost i doprinos pojedinačnih institucija borbi protiv diskriminacije

Republičke institucije sve tri grane vlasti (zakonodavne, izvršne i sudske) opažaju se kao odgovorne, ali ne i kao institucije koje doprinose borbi protiv diskriminacije. S druge strane, institucija Poverenika za zaštitu ravnopravnosti i Zaštitnik građana opažaju se kao institucije koje nisu odgovorne, ali doprinose borbi protiv diskriminacije.

Predstavnici organa javne vlasti izjašnjavali su se o tome koje institucije vide kao najodgovornije za borbu protiv diskriminacije, a zatim koje institucije vide kao one koje najviše doprinose toj borbi. Bilo je potrebno da navedu tri najodgovornije institucije i tri institucije koje najviše doprinose toj borbi.

Kada je u pitanju odgovornost u borbi protiv diskriminacije među tri najodgovornije institucije najčešće se javljaju: Narodna skupština Republike Srbije (47%), Vlada Republike Srbije (46%), sudovi (32%), porodica (31%), mediji (24%). S druge strane, kao institucije koje najviše doprinose borbi protiv diskriminacije predstavnici organa javne vlasti na prva tri mesta

najčešće su navodili: porodicu (36%), medije (33%), nevladine organizacije (32%), Zaštitnika građana (30%), Poverenika za zaštitu ravnopravnosti (28%) i školu (26%).

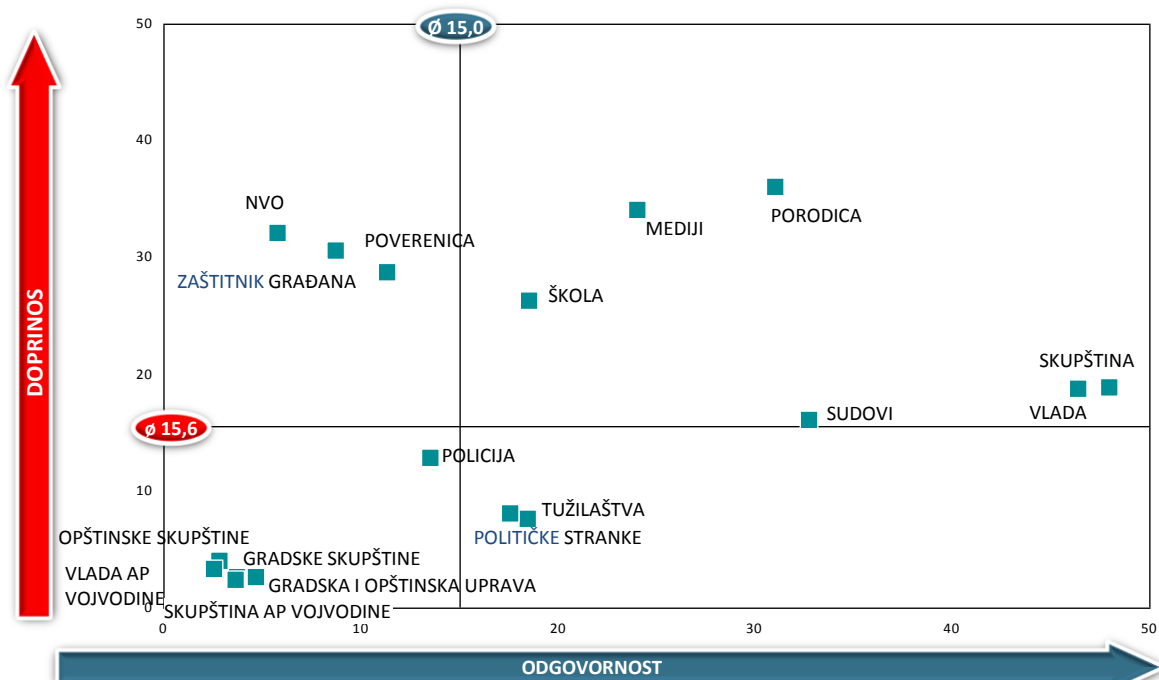
Grafikoni 6.3. i 6.4. prikazuju kako se institucije raspoređuju u dvodimenzionalnom prostoru prema odgovornosti i doprinosu. Dvodimenzionalni prostor podeljen je na četiri kvadranta horizontalnom i vertikalnom linijom, koje predstavljaju proseke navedenosti svih institucija na ove dve varijable. Institucije pozicionirane u desnom delu grafikona opažaju se češće od proseka kao najodgovornije, dok se institucije pozicionirane u levom delu grafikona ređe od proseka opažaju kao najodgovornije za borbu protiv diskriminacije. Institucije pozicionirane u gornjem delu grafikona češće od proseka opažaju se kao institucije čiji je doprinos u borbi protiv diskriminacije najveći, dok se institucije pozicionirane u donjem delu grafikona opažaju kao one čiji se doprinos ređe od proseka opaža kao najveći.

Grafikon 6.3. prikazuje kako **predstavnici organa javne vlasti percipiraju odgovornost i doprinos pojedinačnih institucija**. Prvo što se može uočiti jeste da se **republički organi sve tri grane vlasti (zakonodavne, izvršne i sudske) opažaju kao odgovorni, ali da ne doprinose mnogo u borbi protiv diskriminacije**. S druge strane, **jedino se porodica, mediji i škola opažaju kao činioци koji su odgovorni i koji doprinose borbi protiv diskriminacije**. Pokrajinske, gradske i opštinske uprave i skupštine ne opažaju se kao odgovorne, ali takođe ni kao institucije koje doprinose ovoj borbi. Ipak, možda je najzanimljivija pozicija upravo onih nezavisnih institucija kojima je borba protiv diskriminacije delatnost, poput **institucije Poverenika za zaštitu ravnopravnosti i Zaštitnika građana**. **Ove institucije ne opažaju se kao institucije koje su odgovorne za borbu protiv diskriminacije, ali se, zajedno s nevladinim organizacijama, ocenjuju kao institucije koje joj daju veliki doprinos**.

Zanimljivo je da je **slika koju građani imaju o odgovornosti i doprinosu pojedinačnih institucija skoro identična slici koju su dali predstavnici organa javne vlasti**. Samo se Vlada, Skupština i sudovi opažaju kao još manje odgovorni i s manjim doprinosom, dok se policija, opaža kao institucija koja je odgovornija i više doprinosi u borbi protiv diskriminacije.

Grafikon 6.3.

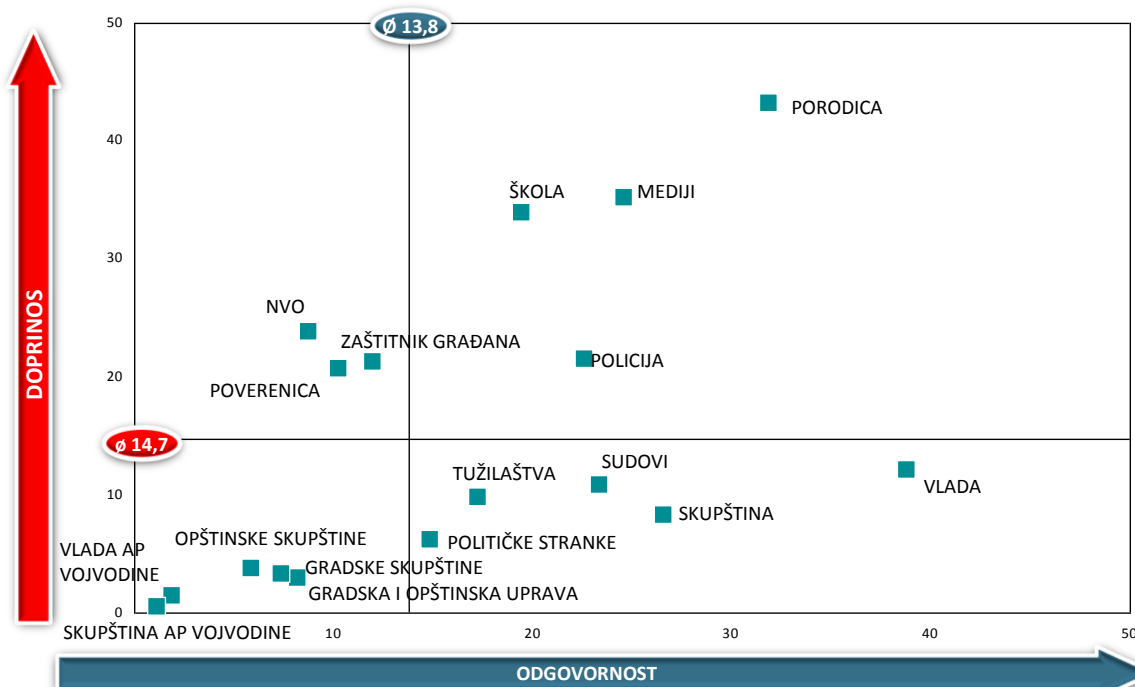
Odgovornost i doprinos institucija – organi javne vlasti



Pitanje: Odaberete tri institucije koje smatrate NAJODGOVORNIJIM ZA BORBU PROTIV DISKRIMINACIJE.
 Pitanje: Odaberete tri za koje smatrate da u najvećoj meri DOPRINOSE BORBI PROTIV DISKRIMINACIJE.

Grafikon 6.4.

Odgovornost i doprinos institucija – građani



Pitanje: Odaberete tri institucije koje smatrate NAJODGOVORNIJIM ZA BORBU PROTIV DISKRIMINACIJE.
 Pitanje: Odaberete tri za koje smatrate da u najvećoj meri DOPRINOSE BORBI PROTIV DISKRIMINACIJE.

Opazanje institucije Poverenika za zaštitu ravnopravnosti

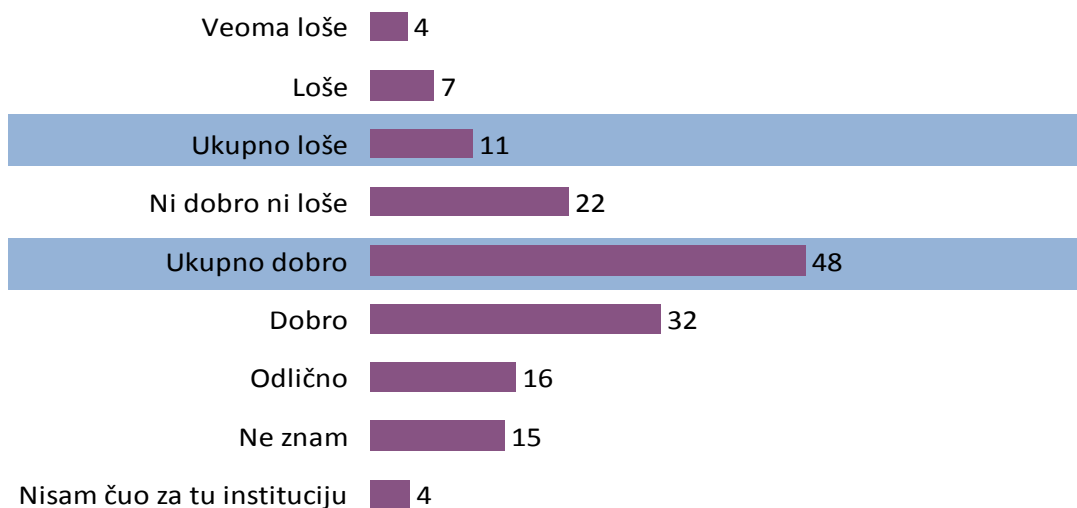
Rad Poverenika za zaštitu ravnopravnosti ocenjuje se pozitivno.

Većina predstavnika organa javne vlasti ocenjuje rad institucije Poverenika za zaštitu ravnopravnosti pozitivno. Čak 48% daje pozitivne ocene, 22% daje neutralnu ocenu, svega 11% negativne ocene, dok 15% izjavljuje da nije dovoljno upoznato s radom ove institucije da bi moglo da ocenjuje njen rad i 4% nije čulo za ovu instituciju (Grafikon 6.5). **Rad institucije Poverenika posebno pozitivno ocenjuju predstavnici sudske vlasti**, među kojima čak 62% daje pozitivne ocene, a svega 4% negativne ocene. **Odbornici opštinskih skupština ređe daju ovoj instituciji pozitivne ocene** (37% pozitivnih i 13% negativnih ocena), ali je **razlog tome najčešće u nedovoljnoj upoznatosti s njenim radom** (16% nije dovoljno upoznato s njenim radom, a 7% nije uopšte čulo za ovu instituciju). Osobe koje su pokazale viši nivo znanja o diskriminaciji daju bolje ocene rada Poverenika za zaštitu ravnopravnosti (55% pozitivno ocenjuje i 8% negativno).

Grafikon 6.5.

Ocena rada institucije poverenika za zaštitu ravnopravnosti

% predstavnika organa javne vlasti



Pitanje: Molimo vas da ocenite rad institucije poverenika ocenama od 1 do 5, kao u školi.

Stav prema posebnim merama za smanjenje diskriminacije

Stav prema posebnim merama za smanjenje diskriminacije deklarativno je pozitivan. Međutim, istovremeno je izražen negativan stav prema ostvarivanju većih prava pripadnika manjina.

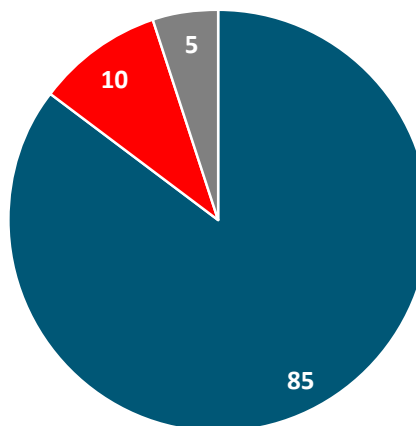
Velika većina predstavnika organa javne vlasti na sva tri nivoa vlasti podržava posebne mere. Tako 85% predstavnika navodi da bi podržalo takve akcije, 10% da ne bi, dok 5% nema stav o tom pitanju. Nema razlika između predstavnika različitih organa javne vlasti (Grafikon 6.6).

Grafikon 6.6.

Stav prema posebnim merama

% predstavnika organa javne vlasti

- Podržao/-la bih uvođenje takvih mera
- Ne bih podržao/-la uvođenje takvih mera jer bi one bile na štetu većine građana
- Ne znam

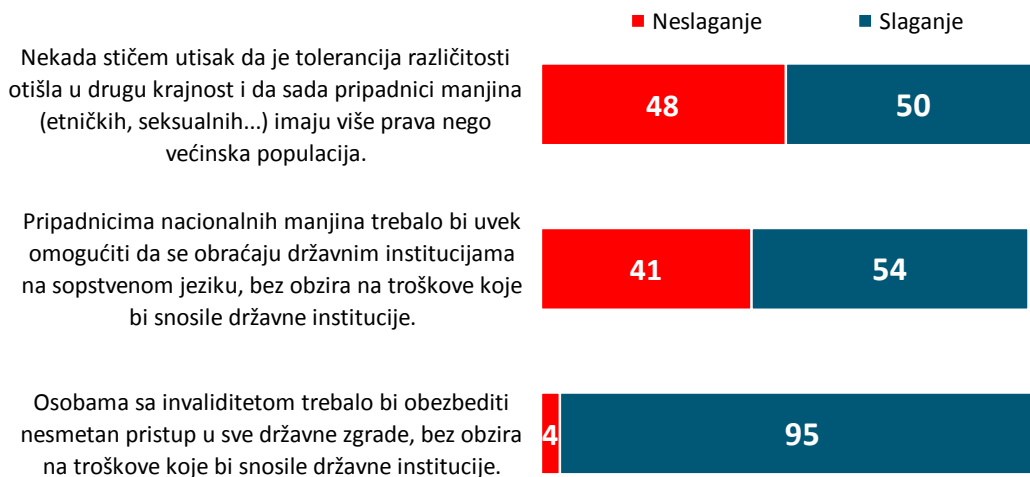


Pitanje: Kakav je vaš stav prema uvođenju mera afirmativne akcije koje bi obezbedile diskriminisanim grupama jednakost s većinskim stanovništvom, a koje bi trajale ograničen period, koliko je potrebno da se uspostavi jednakost?

Osim direktnog pitanja da li podržavaju posebne mere, predstavnici organa javne vlasti bili su u anketi suočeni s nekoliko tvrdnji koje ispituju stav prema tim merama na malo suptilniji način. Analizom slaganja, odnosno neslaganja s ovim tvrdnjama, uočava se da stav prema posebnim merama nije baš toliko pozitivan koliko na prvi pogled izgleda i da predstavnici organa javne vlasti imaju podeljena mišljenja. U Grafikonu 6.7. prikazani su procenti slaganja, odnosno neslaganja s datim tvrdnjama.

Grafikon 6.7. Stepen slaganja s tvrdnjama

% predstavnika organa javne vlasti



Pitanje: Koliko se slažete sa sledećim tvrdnjama? Ocenite na skali od 1 do 4. Odgovori su grupisani u slaganje i neslaganje.

Kao što se može videti iz grafikona, 50% predstavnika organa javne vlasti smatra da je „tolerancija različitosti otišla u drugu krajnost i da sada pripadnici manjina (etničkih, seksualnih...) imaju više prava nego većinska populacija”. Ovakav stav govori da **deklarativno slaganje s posebnim merama ne predstavlja koherentan sistem stavova, već da koegzistira s negativnim stavom prema ostvarivanju prava pripadnika manjina**. Sledeće dve tvrdnje koje u stvari mere slaganje s primenom posebnih mera u slučaju dve posebne grupe – nacionalnih manjina i osoba s invaliditetom bez obzira na troškove tih mera – govore da u zavisnosti od grupe na koju se mere odnose postoje velike razlike u njenoj prihvaćenosti. Tako, postoji jasan konsenzus i prihvaćenost posebnih mera za osobe s invaliditetom (95%), dok isti konsenzus ne postoji u slučaju nacionalnih manjina (54%).

Predlozi za smanjenje diskriminacije

Edukacija se vidi kao najbolji način jačanja svesti o diskriminaciji.

Predlozi za smanjenje diskriminacije koje su navodili predstavnici organa javne vlasti najčešće su se kretali u smeru veće edukacije ljudi, doslednijeg sprovođenja zakona i kažnjavanja diskriminacionog ponašanja, kao i poboljšanja uslova života diskriminiranih grupa najviše većim zapošljavanjem (Grafikon 6.8).

Grafikon 6.8.

% predstavnika organa javne vlasti

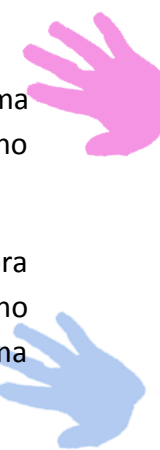
Predlozi za smanjenje diskriminacije



Pitanje: Ako biste vi lično mogli da odaberete jednu stvar koju treba promeniti da bi se znatno smanjila diskriminacija u Srbiji, šta biste odabrali? Koja je to mera, promena...?



Zaključci

- Iako predstavnici organa javne vlasti generalno razumeju pojam diskriminacije, istraživanje je pokazalo da izostaje dublje razumevanje ovog pojma. Pojmovi diskriminacije i mobinga se prepliću i ne razgraničavaju u dovoljnoj meri. Dalje, posredna diskriminacija kao pojam još nije dovoljno jasna većini ispitanika.
 - Istraživanje je pokazalo i da je i dalje u velikom procentu izražen stav da su diskriminisane grupe same odgovorne za svoj položaj, čime se relativizuje odgovornost države i društva.
 - Proces zapošljavanja identifikovan je kao oblast u kojoj najčešće dolazi do diskriminacije, što se poklapa s praksom Poverenika za zaštitu ravnopravnosti.
 - Istraživanje je pokazalo da se u maloj meri percipira postojanje diskriminacije prema ženama, starijim osobama, kao i diskriminacija na osnovu političke pripadnosti, iako praksa Poverenika za zaštitu ravnopravnosti pokazuje upravo suprotno. Ista je situacija i s verskim i nacionalnim manjinama, za koje preovlađuje stav da nisu izložene diskriminaciji.
 - I pored brojnih kampanja organizovanih u proteklih deset godina, većina građana i dalje ima predrasude prema HIV pozitivnim osobama, te ih smatra odgovornim za njihovo zdravstveno stanje.
 - Istraživanje je pokazalo da mali procenat ispitanika razume da se prema strancima mora postupati jednako kao i s građanima Republike Srbije, te da nejednako postupanje samo izuzetno može biti opravdano. Takođe, istraživanje pokazuje da najmanja osetljivost postoji prema tražiocima azila.
 - Uočava se da i dalje postoji visoka tolerancija prema diskriminaciji pripadnika seksualnih manjina, koja je uslovljena još uvek dominantnim stavom u društvu da je homoseksualnost bolest.
 - Mali je procenat predstavnika organa javne vlasti koji sebe percipiraju u ulozi osoba koje su izložene diskriminaciji, iako je teško zamisliti da niko nikada nije bio u toj ulozi. Takođe, uočen je visok procenat iznošenja diskriminacionih stavova među zaposlenima u organima javne vlasti.
 - Istraživanje je pokazalo i da visok procenat zaposlenih u organima javne vlasti toleriše diskriminaciono ponašanje, te da slučaj ne bi prijavili odgovornima, što je posebno došlo do izražaja među ispitanicima koji rade u sudovima.
 - Posebno zabrinjava rezultat istraživanja koji ukazuje na visoku percepciju postojanja diskriminacije u institucijama.
- 

A stylized pink hand graphic is positioned in the bottom right corner of the page, partially overlapping a white circular shape.

Ipsos Strategic Marketing
Gavrila Principa 8
Beograd, Srbija
Tel. centrala: +381 11 328 40 75
Fax: +381 11 2626430
www.ipsos.com